

İSLAMÎ BANKACILIĞIN MERKEZ BANKALARININ ZORUNLU KARŞILIK UYGULAMASI İLE FAİZE BULAŞMASI

Mehmet Nuri GÜLER*

Öz

Makalenin zeminini, kapitalist toplumların toplum dışı piyasa ekonomilerindeki Bankalar ile bankaların bankası olan Merkez Bankası oluşturmaktadır. Bankalar, “para ticareti” yapmakta ve kârı, kredi müşterisinden aldığı faiz ile mudisine ödediği faiz arasındaki fark olarak gerçekleşmektedir. Merkez Bankası, “fiyat istikrarı”nı sağlamayı temel amaç edinmiştir. Ülkenin amaçladığı toplam hâsıla, fiyatlar ve enflasyon hedeflerine ulaşması için çalışmaktadır. Bankalar, Türkiye’de 19/10/2005 kabul tarihli ve 5411 kanun numaralı *Bankacılık Kanunu* ile, Merkez Bankası da, 14/1/1970 kabul tarih ve 1211 kanun numaralı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu ile düzenlenmiştir. Merkez Bankası, temel amacına ulaşmak için para politikası araçlarından biri olan “zorunlu karşılıklar”ı uygulamaktadır. Zorunlu Karşılıklar Uygulaması ise, Türkiye’de Merkez Bankası Kanunu’nun 2013/15 sayılı Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ (Tebliğ)’ine göre yapılmaktadır.

İslâmî Bankacılık ile ilgili, telifler, tercümeleler, makaleler, yüksek lisans ve doktora çalışmaları bulunmaktadır; ancak bunlar, mikroekonomi analizlerinden olup, makroekonomi analizler değildirler. Bu yüzden, İslâmî Bankacılığın banka sistemi içerisinde makroekonomi analizine ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı karşılamak için makalenin *araştırma konusu*, “İslâmî Bankacılığın Merkez Bankalarının Zorunlu Karşılık Uygulaması ile Faize Bulaşması” olmuştur.

Buna göre, *araştırmanın amacı*, İslâmî Bankacılığın Merkez Bankaları ile ilişkisinin makroekonomi analizini yapıp İslâmî Bankacılığın faize bulaşıp bulaşmadığını belirlemek olmaktadır.

İslâmî Bankacılık, Mikroekonomi işleyişe göre İslâm Hukuku’na ters düşmekle beraber, İslâmî Bankacılığın banka sisteminde Makroekonomi işleyişinde İslâm Hukuku’na göre faize bulaştığı görülmekte ve böylece İslâm Hukuku’na ters düşmektedir.

Makalenin önemi, İslâmî Bankacılığın İslâm Hukuku’na göre faize bulaşmışlığını ortaya koyma girişimi olmaktadır. Bunun neticesinde Müslümanlar, İslâmî Bankacılığın meşru olup olmadığı görüşlerini bina edecekleri bir temele kavuşacaklardır. Böylece, İslâmî Bankaya para yatıran kimseler makroekonomi düzeyde sistemin nasıl işlediğini bilebilecekler ve meşruiyet sorunu için verilen farklı fetvaları değerlendirebilecektir.

Araştırmanın yöntemi “tarama metodu” ile “analitik (çözümsel) metod” olup, *araştırmanın ana hatları* ise, bir Giriş ve dört kısımdan meydana gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Ekonomi, Finansal Piyasa, İslâmî Bankacılık, Merkez Bankası, Para Politikaları, Zorunlu Karşılık, Faiz

* Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0001-6287-9573, e-mail: mnguler@harran.edu.tr

Contagion of Islamic Banking with Interest by Cenral Banks' Reserve Requirement Application

Abstract

The subject of research is the Infection of Islamic Banking with Interest by the Required Reserves Application of Central Banks. *The basis of the article* are banks. Banks trade money in the non-social market economies of capitalist societies. They work for profit. His profit consists of the difference between the interest he receives from the loan customer and the interest he pays to his depositor. Banks act as a money generation mechanism. They are regulated by the Banking Law in Turkey, with the adoption date of 19/10/2005 and number 5411. The bank of the banks is the Central Bank. The aim of the Central Bank is to achieve price stability. In Turkey, it is regulated by the Law No. 1211 and dated 14/1/1970 of the Central Bank of the Republic of Turkey. There are monetary policy tools that the Central Bank applies to achieve its purpose. One of these tools is the required reserves application. In Turkey, this is done according to the Central Bank Law's Communiqué on Required Reserves No. 2013/15. In this field, there are studies such as copyright and translated books, master's and doctoral studies and articles. These consist of microeconomic analysis. Islamic Banking needs macroeconomic analysis within the banking system.

The aim of the study is to conduct a macroeconomic analysis of the relationship between Islamic Banking and Central Banks and to determine whether Islamic Banking is involved in interest. Islamic Banking does not contradict Islamic Law according to Microeconomic functioning. However, according to Islamic Law, interest is involved in the Macroeconomic functioning in the banking system of Islamic Banking and is contrary to Islamic Law.

The importance of the article is that it has revealed that Islamic Banking has fallen into interest according to Islamic Law. In this way, Muslims have gained a basis on which to build their views on whether Islamic Banking is legitimate or not. Thus, different fatwas given for the legitimacy problem can be evaluated. They will also be able to understand the strategy of making the Islamic Bank's depositors unknown how the system works. All these constitute the article's contributions.

In the method of the research, the data were collected by scanning method. It was determined by analytical method and systematized for the purpose of the research.

The main lines of the research, in the *Introduction*, the subject of the article, the purpose, importance, method and outline of the research are explained. In the *first part*, "Economy, Types of Economy, Financial Market, Money Market and the Bank" is discussed. In the *second part*, "Deposit and Participation Banks and Interest" is analyzed. In the *third part*, "Central Banks, Inflation and Monetary Policies" and in the *fourth part* "Mandatory (Supplementary) Reserve Application" are discussed.

The research is completed with the *Conclusion part*, which is evaluated. As for the final judgments, *one of them*, Islamic financial institutions, are not regulated according to the Islamic Fiqh Economy. It is organized within the framework of the Capitalist Economy in the countries. Along with deposit banking activities, Islamic Banking is also subject to this regulation. Therefore, Islamic Banking is involved in interest. *The other* is the claim to establish an alternative economy in capitalism, which is the current economic model. In this claim, it is desired to develop Islamic banking and financing systems. However, this claim has been found to be unrealistic. With this claim, capitalism is only legitimized for Muslims.

Keywords: Fiqh, Economy, Financial Market, Islamic Banking, Central Bank, Monetary Policies, Required Reserve, Interest

Giriş

Makale, “İslâmî Bankacılığın Merkez Bankalarının Zorunlu Karşılık Uygulaması ile Faize Bulaşması”nı *araştırma konusu* edinmiştir. Kapitalist toplumlar, yaşama ekonomik bakış açısıyla bakarlar. İnsanı, iktisadi insan (homoeconomicus) olarak görürler. Toplumsal değerler ve maddi her türlü sınırlayıcıdan uzaktırlar.¹ Kapitalist toplumların ekonomisi, toplum dışı piyasa ekonomisidir. Toplum dışı piyasa ekonomisinde, Bankalar ile bu bankaların bankası² olan Merkez Bankası temel kurumlardır. Banklar, birer para yaratma mekanizması³ işlevi görürler.⁴ Para ticareti yaparlar. Kâr amacıyla çalışırlar. Kârları da, kredi müşterisinden aldığı faiz ile mudisine ödediği faiz arasındaki pozitif fark olmaktadır.⁵ Banka sisteminin başında da, Merkez Bankası yer almaktadır.⁶ Merkez Bankası, ülkenin amaçladığı toplam hâsıla, fiyatlar ve enflasyon hedeflerine ulaşılması için fiyat istikrarını sağlamayı kendisine temel amaç edinmiştir.⁷ Bu hedeflere ulaşmak⁸ üzere uyguladığı para politikası araçlarından⁹ biri zorunlu karşılık oranları¹⁰ olmaktadır. İşte araştırmanın zeminine dair bu açıklamalar, *probemin genel fotoğrafına* ait görünenlerdir.

İslâmî Bankacılık ile ilgili telif ve tercüme kitap, yüksek lisans, doktora çalışmaları ve makaleler oldukça fazla bulunmaktadır.¹¹ Ancak bu çalışma-

- 1 M. Yavuz Alptekin, “Kapitalizmin Ortaya Çıkışı: Jeo-Kültürel Yaklaşım”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* 10 (2015), 233-234.
- 2 Tezer Öçal, *Para Teorisi* (Ankara: Gazi Üniversitesi İ. İ. B. F. Yayın No: 53, 1982), 28; Tezer Öçal - Ö. Faruk Çolak, *Finansal Sistem ve Bankalar* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 1999), 35.
- 3 Banu Karakaş, *Kapitalizmin Finansallaşması ve Türkiye’deki Ekonomik ve Sosyal Etkileri* (Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 24; Mehmet Başar - Metin Coşkun, *Bankacılık Uygulamaları* (Anadolu Üniversitesi Yayını No 1711, AÖF Yayını No 893), 63.
- 4 Filiz Yetiz, “Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9 /2 (Nisan 2016), 107; Fahri Okumuş, *Merkez Bankacılığı ve Türk Bankacılık Sistemi İçinde T.C. Merkez Bankasının Fonksiyonu* (Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1986), 27.
- 5 Gonca Kılınç “Aktif-Pasif Yönetimi”, *Bankacılık Dergisi* 6 (Ekim 1991), 57; Yetiz, “Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi”, 107; Okumuş, *Merkez Bankacılığı ve Türk Bankacılık Sistemi İçinde T.C. Merkez Bankasının Fonksiyonu*, 27.
- 6 Tayyar Sadıklar, *Türk Mali Sistemi İçerisinde Bankalar* (Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No:113, 1981), 93.
- 7 Bülent Doğru, *Merkez Bankası Politikalarının Fiyat İstikrarı ve Diğer İktisadi Olgular Açısından Değerlendirilmesi ve Türkiye’de Enflasyon Hedeflenmesi Örneği* (İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012), 7-9.
- 8 Frederic S. Mishkin, *Para Teorisi-Politikası*, trc. İlyas Şıklar - Ahmet Çakmak - Suat Yavuz, 1. Baskı (İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 2000), 1.
- 9 Nur Keyder, *Para Teori-Politika Türkiye Üzerinde Bir Uygulama*, 2. Baskı (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1990), 47-48.
- 10 Susanna Kadyrova, *Merkez Bankası Bağımsızlığı ile Makroekonomik Performans ve Özellikle Enflasyon Arasındaki İlişki* (İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009), 16, 22.
- 11 Örnek çevri kitaplar olarak M. Ahmed ez-Zerkâ, A. Muhammed Abdulaziz en-Neccâr *İslâm’a Göre (İslâm Düşüncesinde) Ekonomi, Banka ve Sigorta*, M. A. Mannan, *Faizsiz Banka*, Yahya Abdurrahman, *İslâm’da Bankacılık ve Finansman*, *İslâmî Finansı Anlamak* sıralanabilir. Telif kitaplar olarak Servet Bayındır, *İslâm Hukuk Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, İshak Emin Aktepe, *İslam Hukuku Çerçevesinden Finansman ve Bankacılık ile Katılım Fi-*

lar, birey ve firma düzeyinde mikroekonomi analizler olmaktadır. Ekonomiyi bütün olarak ele alıp toplam bankalarla birlikte araştıran, çözümlenmeler ve çıkarımlar yapan makroekonomi analizler değildir.¹² İşte, faize bulaşıp bulaşmadığı hakkında yargıda bulunabilmek için İslâmî Bankacılığın mikroekonomi analizine değil, yayınlar arasında rastlanmayan makroekonomi analizine ihtiyaç vardır. Bu makroekonomi analizde, para politikaları ve enflasyon gibi makro denge çözümlenmelerine ait banka sisteminde Merkez Bankasının para politikası araçlarını, özellikle bu araçlar arasında bulunan zorunlu karşılık uygulamasını İslâmî Bankacılık açısından ele alıp ayrıntılarını, özelliklerini anlamaya ve açıklamaya çalışmak lazımdır. Bu çözüm yolu, İslâmî Bankacılığın Türkiye'deki görünümüne ışık tutulmasında, Merkez Bankaları ile ilişkisinde faize bulaşıp bulaşmadığının belirlenmesinde vazgeçilmez bir gereklilik olup *araştırmanın amacını* teşkil etmektedir. Bu amaca ulaşmak için de şu soruların cevaplarını oluşturan bilgilerin toplanması hedeflenmiştir:

Ekonomi nedir? Ekonomi çeşitleri var mıdır? Kapitalist Ekonomi nedir? Banka nasıl ortaya çıkmıştır? Faiz nedir ve nasıl görülmüştür? Kapitalist Ekonomide bankanın yeri ve işlevi ne olabilir? Faizsiz Bankacılık, İslâmî Bankacılık, Katılım Bankacılığı nedir? Neden ortaya çıkmışlardır? Kapitalist Ekonomide, Faizsiz Bankacılık veya İslâmî Bankacılık ya da Katılım Bankacılık, ne gibi statüye ve işleve sahiptir? Merkez Bankası nedir? Görev, yetki ve faaliyetleri nelerdir? Merkez Bankasının bankaların olumsuzluklarına karşı makroekonominin enflasyon ve para politikaları gibi makro denge çözümlenmelerinde kullandığı araçlar nelerdir? Zorunlu Karşılık uygulaması ne demektir? Merkez Bankası zorunlu karşılık uygulamasında faiz kullanmakta mıdır? Bu faiz, Faizsiz Bankacılık, İslâmî Bankacılık ya da Katılım Bankacılık için de sözkonusu mudur? Kapitalist düzende, Faizsiz veya İslâmî ya da Katılım Bankacılığı temel kuruluş amacı olan faizsiz muameleden uzak kalabilmiş midir, yoksa faize mi düşmüştür? İslâm Bankacılığı'nın faize düşmesi konusunda Fukahânın fetvaları doyurucu olmakta mıdır?

nans, Fatih Kazancı, Merkez Bankası ve Faizsiz Bankacılık sayılabilir. Doktora olarak, Suna Akten Çürük, *İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Yunus Kutval, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası-Katılım Bankaları İlişkisi: Bir Model Önerisi*, Lale Şağbanşua *İslami Finans Kurumlarında İslami Danışma Kurulları: Türkiye İçin Model Önerisi* bulunmaktadır. Yüksek Lisans olarak da, Kamil Bayraktar, *İslâm Hukukunda Finansman*, Seçil Bayram, *İslami Finans ve Türkiye'de Geleceği*, Ferda Güvenilir, *İslam İktisadi Bağlamında Merkez Bankacılığı ve Para Politikası*, Ahmet Cüneyt Darçın, *Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşümünün Sebepleri ve Sonuçları*, Fatma Kelleroğlu, *Katılım Bankacılığı Sistemi ve Türkiye'de Katılım Bankacılığı*, Mehmet Yılmaz, *Türkiye'de İslami Finansın Gelişimi ve Hukuki Yapısı* gibi çalışmalar yapılmıştır.

12 Ekonomi biliminin "mikroekonomi" kısmı bireysel talep, piyasa talebi, firma arzı, piyasa arzı, tüketici davranışları ve üretici davranışları analizi gibi mikro ölçekli konuları ele alırken, "makroekonomi" kısmı da, bir ülkedeki milli gelir, tüketim, tasarruf, yatırım, kamu harcamaları, vergiler, enflasyon ve işsizlik analizi gibi temel makro kavramları konu edinmektedir. (Nuran Çakır Yıldız, *Makro İktisat* (İstanbul: 2017), 14.)

Böylece, İslâmî Bankacılığın makroekonomi düzeyde banka sistemindeki işleyişinin İslâm Hukuku'na göre faize bulaştığı ortaya konabilecektir. Bu şekilde, Müslümanlar, İslâmî Bankacılığın meşru olup olmadığı görüşlerini bina edecekleri bir dayanağa sahip olabileceklerdir. Meşruiyet sorunu için verilen fetvaların farklılığını ve hangisinin isabetli olduğunu anlayabileceklerdir. İslâmî Bankaya para yatıran kimselerin ekonominin bütünlüğü içinde paralarının nasıl dolaştığını ve bu dolaşıma ait işleyişi öğrenebileceklerdir. Bütün bunlar, makalenin sağladığı katkıları olarak *araştırmanın önemini* teşkil etmektedir.

Araştırmanın kaynakları, hukuki olarak 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu, 1211 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, 2013/15 sayılı Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ (Tebliğ) gibi mevzuatlardır. Ekonomi alanındaki kaynaklar ise, Mikroekonomi, Makroekonomi, Kapitalizm, Bankacılık, Merkez Bankası, Türk Bankacılık Sistemi konularında yayınlanmış kitaplardır. Fıkıhî kaynakları da, Kur'ân, Sünnet ve Klasik Fıkıh Kitapları ile birlikte İslâmî açıdan araştırılmış Ekonomi, Kapitalizm, Mikroekonomi, Makroekonomi, Bankacılık, İslâmî Bankacılık, Katılım Bankacılığı, Merkez Bankası, Türk Bankacılık Sistemi, Faiz ve Enflasyon konularındaki yayınlanmış çalışmalar, yüksek lisans ve doktora tezleridir.

Araştırmanın yöntemi, verilerin “tarama metodu” ile toplanması, “analitik (çözümsel) metod” ile belirlenmesi ve araştırmanın amacı doğrultusunda sistematize edilmesi tarzında olup, *araştırmanın anahatları*, Giriş, Üç Kısım ve Sonuç'dan meydana gelmiştir. Giriş kısmında, makalenin konusu, araştırmanın amacı, önemi, kaynakları, yöntemi ve anahatları açıklanmaktadır. Birinci kısımda, “Ekonomi, Ekonominin Çeşitliği, Finansal Piyasa, Para Piyasası ve Banka” ele alınmaktadır. İkinci kısımda “Mevduat ve Katılım Bankalar ile Faiz” incelenmektedir. Üçüncü kısımda “Merkez Bankaları, Enflasyon ve Para Politikaları” ve dördüncü kısımda da “Zorunlu Karşılık Uygulaması ve Fetvalar” işlenmektedir. Araştırma, değerlendirilmesinin yapıldığı Sonuç kısmı ile tamamlanmaktadır.

1. Ekonomi, Ekonominin Çeşitliği, Finansal Piyasa, Para Piyasası ve Banka

1.1. Ekonomi

Oikonomia sözcüğü, Yunanca, “oikos” (ev), ve “nem” (idare, yönetim) köklerinden gelmektedir. “Oikonomia” ,”ev idaresi” karşılığında kullanılmaktadır. Buradaki “ev”, eşler, çocuklar, köleler ve mülklerini içermektedir.¹³ Yunan-

13 Orhan Oğuz - İhsan Uludağ, *Genel Ekonomi I* (İstanbul:1981), 37; Ayşe Buğra, *İktisatçılar*

ca'da "para kazanma "Chrematistika" (Krematistik) sözcüğü ile anlatılmıştır. Bugünkü anlamıyla "Ekonomi"nin ve "Ekonomi Bilimi"nin adlandırılmasının "Oikonomia"dan daha çok "Chrematistika"ya uygun düştüğü söylenebilir.¹⁴ Oikonomia, her şeyin Devlet'ten beklendiği Merkantilist dönemde, Ekonomi Politik, ya da Politik İktisat¹⁵ ve 1776'da Adam Smith'in *Ulusların Zenginliği* adlı kitabının yayınlandığı tarihte de Ekonomi adını almıştır.¹⁶

Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılın ikinci yarısının başından itibaren, "Economics" deyimini, "İktisad" olarak tercüme edip kullanmaya başlamıştır.¹⁷ Ekonomi'nin, diğer bir adıyla İktisat'ın tanımı da, *insanların ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri çevreleri olan doğa ve insandan karşılamak üzere harcadıkları çabalar* olarak yapılmıştır.¹⁸

1.2. Ekonominin Çeşitliliği

Ekonomi (iktisat), topluma göre çeşitlenmektedir. Günümüzde iki değişik toplum ve buna bağlı olarak iki tip insandan sözedilmektedir. Bu toplumlardan biri, ihtiyaçları, toplum dışında belirlenen, seçim olanakları toplumca sınırlanmış, ekonomik faaliyetlerinde yalnızca bireysel çıkar maksimizasyonu (bireysel çıkarı en üst düzeye çıkarma, doruklaştırma) dürtüsüyle hareket eden bireylerden oluşan toplum olmaktadır. Diğer ise, ihtiyaçları ve seçim olanakları özgür seçimlere dayanarak açıklanamayan, ekonomik alanın dışında kalan alanı da gerektiren, dolayısıyla ihtiyaçları da, seçim olanakları da haklarına, yükümlülüklerine ve sosyal konumlarına göre belirlenen, ekonomik faaliyetleri çıkar maksimizasyonuna yönelik olmayan bireylerden oluşan toplumdur. Birinci topluma, Kapitalist Batı Avrupa ve Amerika Toplumunu, ikinci topluma da Kapitalist Toplum öncesi toplumlar ve İslâm Toplumunu örnek teşkil etmektedir. İşte bu toplumlar, iki değişik ekonomi (iktisat) modeli ortaya koymaktadırlar. Birinci ekonomi modeli, "toplum dışı piyasa ekonomisi" olup, kısa adı "piyasa ekonomisi" ve diğer bir adlandırma ile "kapitalist ekonomi"dir. İkinci ekonomi modeli ise, "toplum içi piyasa ekonomisi" ya da tarihteki örnekliliği ile "islâm fıkıh ekonomisi" olmaktadır.¹⁹

ve İnsanlar, Bir Yöntem Çalışması (İstanbul: 1989), 21; Sabri Orman, *İktisat, Tarih ve Toplum* (İstanbul: 2001), 302-308.

14 Oğuz, Uludağ, *Genel Ekonomi I*, 37; Cafer Unay, *Genel Ekonomi* (Bursa: 1997), 3; Orman, *İktisat, Tarih ve Toplum*, 315, 318-322, 354.

15 Gülten Kazgan, *İktisadî Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi* (İstanbul: 1991), 28.

16 Orman, *İktisat, Tarih ve Toplum*, 355.

17 Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi* (İstanbul: 1977), 3-4: 1225, 1512-1514.

18 Nejat Bozkurt, "Ticaretin Felsefesi, Tarihçesi ve Etik Olan Sıkı Bağına İlişkin Bazı Saptamalar", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi* 1 (2002), 153. Geniş bilgi için bakınız: Mehmet Nuri Güler, "Günümüzdeki İktisat (Ekonomi) Bilimi'nin Adlandırma Problematikliği", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 18/4 (Ankara 2005), 379-383.

19 Geniş bilgi için bakınız: Mehmet Yüksel, *Modernite, Postmodernite ve Hukuk* (Ankara: Siyasal Kitapevi, 2004), 5-36.

1.2.1. Toplum Dışı Piyasa Ekonomisi (Kapitalist Ekonomi)

Siyasi bir proje olan bu toplum dışı piyasa ekonomisi, XVII'nci yüzyılda görülmüştür.²⁰ Türkiye'nin günümüz İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri'nde öğretimi yapılan yegâne ekonomi bu ekonomidir.²¹ Toplum Dışı Piyasa Ekonomisi'ne, "Serbest Piyasa Ekonomisi",²² başka bir deyimle "Kapitalist Ekonomi" de denilmektedir. İtalyanca *capitale kapital* (sermaye) kelimesi, "işler halde olan mali kaynaklar yığını"nı anlatmaktadır. 1300'lü yıllardan itibaren kapital, "para sermayesi" karşılığında kullanılmaya başlanmıştır. *Kapitalist* ise, üretimde sermayeyi üstlenen kişi, yani sermayedâr ve *kapitalizm* de, sermayedârı ayakta tutma tarzı olmaktadır.²³

Kapitalist ekonomi bireycidir, bireysel çıkar itici güçtür.²⁴ Bütün üretim araçları ve tüketim mallarının dağıtımını piyasada yapılıdır. Bu piyasa, toplumun bütününden ayrılmış ve özerklik kazanmış bir yapıdır.²⁵ Piyasada, arz ve talebin kesiştiği denge noktasında "fiyat" oluşur.²⁶

1.2.2. Toplum İçi Piyasa Ekonomisi (İslâm Fıkıh Ekonomisi)

Adam SMİTH (ö. 1790) ile gelişen Toplum Dışı Piyasa Ekonomisi, kısaca Piyasa Ekonomisi, diğer bir adla Kapitalist Ekonomi açıklamaları karşısında Karl POLANYİ (ö. 1964), "*temel insani dürtülerin hiçbirinin ekonomik olmadığını*" bildirmiş ve "*Tarih boyunca varolmuş bütün toplumlarda ekonominin, sosyal ilişkiler bütünü içine, onlardan ayrılmayacak biçimde yerleşmiş olduğunu*" belirtmiştir.²⁷ Buna göre "*ekonomi, insanların maddi ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurdukları üretim, dağıtım ve tüketim düzeni olmakta ve bu düzen, toplumun içine yerleşmiş olup, ekonomi dışı amaçlara ve değerlere de uyum içinde çalışmakta*"dır.²⁸

Toplum içi piyasa ekonomisinde, üretim birey veya aile için yapılmaktadır. Bunun ne kazanç dürtüsü ve ne de piyasa kurumuyla bir ilişkisi vardır.²⁹

20 Bozkurt, "Ticaretin Felsefesi, Tarihçesi ve Etik Olan Sıkı Bağına İlişkin Bazı Saptamalar", 153.

21 Okan Güray Bülbül, "Büyük Dönüşüm (Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri) Kitabının ve Polanyinin Tezlerinin Değerlendirilmesi", *Sosyal Siyaset Konferansları* 70/1 (2016), 116.

22 Ahmet Arif Eren, *Piyasa: Tarihi, Teorisi ve Eleştirileri* (Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi, 2008), 1-4.

23 Fernand Braudel, *Maddi Medeniyet ve Kapitalizm*, trc. Mustafa Özel (İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1991), 51-53, 128-129.

24 Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, trc. Ayşe Buğra, (İstanbul: 2010), 202, 219.

25 Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar, Bir Yöntem Çalışması*, 23.

26 Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, trc. Ayşe Buğra (İstanbul: 2013), 85-87; Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar, Bir Yöntem Çalışması*, 24, 27.

27 Ayşe Buğra, "Polanyi'nin Düşüncesi", *Karl Polanyi, Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, çev. Ayşe Buğra (İstanbul: 2010), 18.

28 Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar, Bir Yöntem Çalışması*, 23-24.

29 Polanyi, *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri* (2010), 97.

Toplumda bir merkezi yetki odağı bulunmakta ve mal ile hizmetler orada toplanıp, sonra toplumun çeşitli kesimlerine oradan yeniden dağıtılmaktadır. Bu şekilde, vergi toplama ve vergi gelirlerini kullanma işlemi, ekonomik faaliyetin en önemli yönünü oluşturmaktadır.³⁰ Böylece, *ekonomik olanla siyasal olan iç içe girmekte, fiyat mekanizmasının işleyişi de, sadece piyasa ile değil, piyasa dışı siyasî olanla da, belirlenmektedir.*³¹

Toplum içi piyasa ekonomisinin güzel bir örneği, Vahyin getirdiği dîn olan İslâm'ı yaşama uygulayan Fıkıh'ın ortaya koyduğu "*Fıkıh Ekonomisi*" olmaktadır.³² Çünkü Fıkıh, bireyin ekonomik hak ve özgürlüklerini, devletin ekonomik hak ve yetkilerini, piyasaları düzenlemektedir.

1.3. Kapitalist Ekonomide Piyasa

"Mercatus" kelimesi Latince olup, "piyasa" veya "ticaret" anlamına gelmektedir. Türkçe'de "piyasa" kelimesi, hem "alışveriş yapılan pazar" ve hem de "kapitalist sistem" için kullanılmaktadır. Pazar ve piyasa bir ve aynı anlamda değildir. *Pazar*, mübadelenin yapıldığı somut yer demektir. Sadece ticari olmayıp, kültürel, dini, toplumsal ve hatta askeri etkileşimlerin olduğu alanlardır. *Piyasa* ise, soyut ekonomik alanlar olmaktadır.³³

Kapitalist ekonomide, "faktör piyasaları", "ürün piyasaları" ve "finansal piyasalar" olmak üzere üç çeşit piyasa bulunmaktadır.³⁴

1.3.1. Finansal Piyasa

Ellerinde tasarruf fazlası bulunan üretici ve tüketici birimler, fon talebinde bulunan üretici ve tüketici birimler ile finansal piyasalarda karşılaş-

30 Polonyi, *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri* (2010), 91-97; Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar, Bir Yöntem Çalışması*, 23-26.

31 Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar, Bir Yöntem Çalışması*, 26, 93.

32 Mehmet Nuri Güler, "Ekonomi", *Çeşitli Yönleriyle İslâm Medeniyeti*, ed. Adnan Demircan - Murat Akgündüz (İstanbul: Siyer Yayınları, 2017), 288. Bu şekilde "Fıkıh Ekonomisi" ile, İslâm'da bir Ahlak İlmi aranıp davranış temeline dayandırılarak, bazen Kapitalist İktisat, bazen Sosyalist İktisat biçiminde anlatılan, ancak kafa karışıklığından ne olduğu bir türlü belirlenemeyen İslâm'ın getirdiği iktisâdın da ne olduğu belirlenmiş olmaktadır (Geniş bilgi için bakınız: Güler, , "Ekonomi", *Çeşitli Yönleriyle İslâm Medeniyeti*, 288-289). Karşılaştırınız: Özentî veya tepki olarak kullanılan *İslâm İktisadı (Ekonomisi)* kavramı, İslâm Âlemi'nde iktisadî fikirlere, olaylara ve kurumlara ait birikimin altında toplandığı bir ad olmuştur (Ahmet Tabakoğlu, "Bir Bilim Olarak İslâm İktisadı", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 11).

33 Eren, *Piyasa: Tarihi, Teorisi ve Eleştirileri*, 3.

34 *Faktör piyasaları*; mal ve hizmet üretiminde kullanılması gereken emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimci gibi tüm üretim faktörlerini kapsamaktadır. *Ürün piyasaları*; ihtiyaçların giderilmesi için kullanılacak olan tüm mal ve hizmetlerin alınıp-satıldığı piyasalardır. *Finansal piyasalar* ise, gerek "faktör piyasaları"nın ve gerekse "ürün piyasaları"nın finansman ihtiyacının karşılandığı piyasalar olmaktadır. [Lale Demiroğlu, "Finansal Kurumlar ve Finansal Kurumların Ekonomik Etkileri", *Finansal Piyasalar*, ed. Melih Özçalık - Mert Sosyal (Bursa: Ekin Yayınevi, 2016), 16.]

maktadır.³⁵ Finansman ihtiyaçlarının giderilmesi, “sermayenin kiralanması” işlemi ile gerçekleştirilmekte ve atıl durumda olan fonlar ekonomiye aktarılmaktadır.³⁶ Finansal piyasalarda bireyler, firmalar, devlet ve yabancı yatırımcılar gibi aktörler yer almaktadır.³⁷

Ülke ekonomisinde finansal piyasalar oldukça önemlidir. Bu nedenle hükümetler, yasa ve yönetmelikler hazırlayıp finansal piyasaların hukuksal çerçevesini, işleyişini ve denetimini yaparlar. Böylece, piyasaların güvenilirliği sağlanmış olur.³⁸ Finansal piyasalar, biri “*para piyasaları*” ve diğeri “*sermaye piyasaları*” olmak üzere iki çeşittir.³⁹

1.3.2. Para Piyasası

Finansal piyasaların, “fon arz ve talebinin bir yıla kadar” olanına “*para piyasaları*”, “bir yıldan fazla” olanına da “*sermaye piyasaları*” denilmektedir.⁴⁰ Para piyasaları, kısa vadeli fon fazlası olan ekonomik birimler ile kısa vadeli fon ihtiyacı olan ekonomik birimlerin karşılaştığı alanlardır. “*Organize*” veya “*organize olmayan*” piyasalar diye ikiye ayrılırlar.⁴¹ Organize olmuş para piyasaları, “*bankalar*” olmaktadır.⁴²

1.4. Banka

En eski bankanın, Mîlâttan önce 3400-3200’lü yıllara ait Mezopotamya’nın Uruk kenti yakınlarında bulunan “Kızıl Tapınak” olduğu bildirilmektedir.⁴³ Sümer-Babil uygarlıklarında, kredi verme, mevduat toplama, komisyona dayalı sözleşme esasları gibi bankacılık faaliyetlerinin yapıldığı kaydedilmektedir.⁴⁴ XVI. ve XVII. yüzyılda Avrupa’da, çeşitli sikkeler karşılığı, banknotlar veren bankalar kurulmuştur.⁴⁵ İlki 1609 yılındaki Amsterdam Bankası, geliş-

35 Frederic S. Mishkin, *Finansal Piyasalar ve Kurumlar*, trc. İlyas Şıklar - Ahmet Çakmak - Suat Yavuz, 1. Baskı (İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 2010), 20; Yunus Kutval, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası-Katılım Bankaları İlişkisi: Bir Model Önerisi* (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 5.

36 Kutval, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası-Katılım Bankaları İlişkisi: Bir Model Önerisi*, 8.

37 Ekrem Edem, *Para, Banka ve Finansal Sistem*, 7. Baskı (Ankara: Detay Yayıncılık, 2016), 33-34.

38 Kutval, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası-Katılım Bankaları İlişkisi: Bir Model Önerisi*, 6, 9.

39 Ufuk Başoğlu - Ali Ceylan - İlker Parasız, *Finans, Teori, Kurum, Uygulama*, 2. Baskı (Bursa: Ekin Yayınevi, 2009), 2-3.

40 Ufuk Başoğlu - Ali Ceylan - İlker Parasız, *Finans, Teori, Kurum, Uygulama*, 2. Baskı (Bursa: Ekin Yayınevi, 2009), 2-3.

41 Metin Coşkun, *Para ve Sermaye Piyasaları Kurumları, Araçları, Analiz* (Ankara: Detay Yayıncılık, 2010), 11.

42 Lale Karabıyık - Adem Ambar, *Sermaye Piyasası ve Yatırım Analizi* (Bursa: Ekin Yayınevi, 2010), 5.

43 Mehmet Takan - Melek Acar Boyacıoğlu, *Bankacılık, Uygulama ve Yönetim*, 7. Baskı (Ankara: Nobel Yayınları, 2015), 2.

44 K. Batu Tunay, *Finansal Sistem: Yapısı, İşleyişi, Yöntemi ve Ekonomisi* (İstanbul: Birsen Yayınevi, 2005), 192.

45 Kutval, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası-Katılım Bankaları İlişkisi: Bir Model Önerisi*, 24, 58.

mişi 1694'deki İngiltere Bankası ve olgunlaşmış 1907'da Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Federal Reserve Bank'tır.⁴⁶ XIX. yüzyıl sonrasında bankalar, iktisadi hayatın her alanına nüfuz eden kurumlar haline dönüşmüşlerdir.⁴⁷

Bugün de bankalar, birey ve kurumların nakdi ve gayri nakdi her türlü finansman ihtiyacını karşılamaktadır. "Para ticareti" yapmaktadır.⁴⁸ Kambiyo ve iskonto işlemlerinde bulunmaktadır. Saklama hizmeti sunmaktadır. Kredi kartı, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme faaliyetleri yürütmektedir. Ticaret ve ekonomi alanında çeşitli etkinliklere sahip, "paradan para kazanan"⁴⁹ para piyasasının en önemli kurumlarıdır.⁵⁰

Türkiye'de bankalar, 19/10/2005 kabul tarihli ve 5411 kanun numaralı 1/11/2005 tarih ve 25983 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan *Bankacılık Kanunu* tarafından düzenlenmiştir. Bu kanuna göre, "banka" denilince, "mevduat bankaları", "katılım bankaları" ile "kalkınma ve yatırım bankaları" anlatılmaktadır.⁵¹

2. Mevduat ve Katılım Bankaları (İslâmî Bankacılık) ile Faiz

2.1. Mevduat Bankaları

Mevduat Bankaları, mevduatın her çeşidini toplayıp biriktirdiği fonları, ihtiyaç sahiplerine kısa, orta ve uzun vadeli krediler şeklinde "faiz" karşılığı veren bankalardır.⁵² Kaydi para yaratmakta ve faiz ile işlemektedirler.⁵³

2.2. Katılım Bankaları (İslâmî Bankacılık)

Katılım Bankaları, faizsiz bankacılık uygulamasını benimsemiş mevduat bankalarına benzer hizmetler veren finans kurumlarıdır.⁵⁴ Muhammed İkbâl (ö. 1938), Muhammed Hamidullah (ö. 2002) ve Ebû'l A'lâ el-Mevdudî

46 Kılınç, "Aktif-Pasif Yönetimi", 57.

47 Kutval, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası-Katılım Bankaları İlişkisi: Bir Model Önerisi*, 24, 58.

48 Mehmet Gökçe, *Bankalararası Para Piyasası Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir İnceleme* (Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 18.

49 Banu Karakaş, *Kapitalizmin Finansallaşması ve Türkiye'deki Ekonomik ve Sosyal Etkileri* (Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 23-24; Gökçe, *Bankalararası Para Piyasası Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir İnceleme*, 22.

50 Karabıyık- Ambar, *Sermaye Piyasası ve Yatırım Analizi*, 5; Kutval, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası-Katılım Bankaları İlişkisi: Bir Model Önerisi*, 18.

51 *Mevduat bankası*, kendi nam ve hesabına mevduat kabul edip kredi kullanırken; *katılım bankaları*, özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplayıp, kredi kullanmaktadır. *Kalkınma ve yatırım bankası* ise, mevduat veya katılım fonu kabul etme dışında, kredi kullanılmak üzere faaliyet gösteren ve özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren kuruluşlardır. (19/10/2005 kabul tarihli ve 5411 kanun numaralı *Bankacılık Kanunu* Madde 3.)

52 Gökçe, *Bankalararası Para Piyasası Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir İnceleme*, 31.

53 Karakaş, *Kapitalizmin Finansallaşması ve Türkiye'deki Ekonomik ve Sosyal Etkileri*, 23-24; Gökçe, *Bankalararası Para Piyasası Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir İnceleme*, 22.

54 Alptekin Güney, *Banka İşlemleri*, 2.Baskı (İstanbul: Beta Basım, 2008), 3-4.

(ö. 1979) gibi Hindistan kökenli düşünürler İslâmî bir ekonomik düzenden bahsetmişlerdir. “İslâm Ekonomisi” ifadesini ilk kez el-Mevdudî kullanmıştır. Hindistanlı düşünürlerin bu alandaki ilk çalışmaları yürütmeleri tesadüfi değildir. Hindistan’ın bir İngiliz sömürgesi olması dolayısıyla, İngilizceye hâkim ve İngiliz tacirlerin uyguladıkları kapitalist politikaları bilmektedirler.⁵⁵ Bu birikim, 1970’li yıllarda İslâm ülkelerinin kazandığı yüksek petrol gelirlerini ekonomiye aktarıp, kapitalist dünyanın sermayesine katmak amacıyla, mütedeyyin müslümanların tasarruflarını ekonomiye kanalize etmek ve faizsiz finans talebini karşılamak için, faizsiz bankacılık diye uygulamaya dökülmüştür.⁵⁶ İlki, 1971’de Mısır’da görülmüştür. Akabinde 1975’te Dubai İslâmî Bankası ve Cidde’de İslâmî Kalkınma Bankası, 1977’de Kuveyt Finans Evi ve Mısır’da Faysal İslâmî Bankası, 1979’da da Bahreyn İslâmî Bankası kurulmuşlar ve hizmet vermeye başlamışlardır.⁵⁷

Türkiye’de, 24 Ocak 1980 sonrasında Turgut Özal da Arap sermayedarların varlıklarını, artan sermaye ihtiyacı karşısında Türkiye’ye çekmek için, 1983 yılında Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karara İlişkin Tebliğ ile faizsiz finans kurumları olan “Özel Finans Kurumları” ile ilgili hukuki temeli atmıştır. Bu şekilde Türkiye’de 1985 yılında “Albaraka Türk”, ardından sırasıyla 1991’de Kuveyt Türk, 1991’de Anadolu Özel Finans, 1995’te İhlas Finans ve 1996’da Asya Özel Finans adlarıyla özel finans kurumları kurulmuştur.⁵⁸

2005 yılında 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle Özel Finans Kurumları isim değişikliğiyle “Katılım Bankacılığı” adını almışlardır.⁵⁹ Buna göre, dünyada “İslâmî Bankacılık” diye bilinen faizsiz bankacılık, Türkiye’de “katılım bankacılığı” şeklinde varlığını devam ettirmektedir.⁶⁰

Katılım Bankası, Bankacılık Kanunu’na göre, “Özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullanırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubelerini” ifade etmektedir.⁶¹

55 Recep Ulusoy - Recep Altın, “Faizsiz Finans Sistemine Teorik Yaklaşım”, *Akademik Bakış Dergisi* 63 (Ekim 2017), 140.

56 İsmail Özsoy, *Özel Finans Kurumları*, 1. Baskı (İstanbul: Asya Finans Yayınları, 1997), 98.

57 Kutval, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası-Katılım Bankaları İlişkisi: Bir Model Önerisi*, 73-74.

58 Fahrettin Yahşi, “Özel Finans Kurumlarında Mevzuat Serüveni”, *Bereket Dergisi* 9/3: 6-7.

59 Temel Hazıroğlu, “Türkiye’de Katılım Bankacılığı Fikrinin Doğuşu ve Kavramsal Önemi”, *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)* 2 /1 (2016), 124.

60 Gökhan Sümer - Fatih Onan, “Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye’deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 17/3 (2015), 299.

61 19/10/2005 kabul tarihli ve 5411 kanun numaralı 1/11/2005 tarih ve 25983 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankacılık Kanunu Madde 3.

İslâm Bankacılığı, kişiler ve firmalar gibi mikroekonomi düzeyde İslâm Hukukuna dayalı ticaret, ortaklık ve finansman biçimlerini kullanmaya çalışmaktadır. Ticarete, kâr paylı satış olan “murâbaha”,⁶² vadeli teslim denen “selem”⁶³ ve kiralama diye bilinen “icâre”⁶⁴yi kullanırken, ortaklıkta emek-sermaye ortaklığı olan “mudârabe”,⁶⁵ sermaye sermaye ya da emek emek şekillerindeki “müşareke”⁶⁶ ye yerverilmektedir. “Sukûk”⁶⁷ [islâmî malî belge (tahvil ve bono gibi)], “teverruk”⁶⁸ (islâmî hisse senedi) ve “tekâfûl”⁶⁹ [islâmî poliçe (risk paylaşım fonu)] de günümüzde uygulama bulan finans-

62 Fukâha ıstılahında İbn Ruşd’e göre murâbaha, “*Satıcının alıcıya malı satın aldığı fiyatı söylemesi ve bu fiyata dinar veya dirhem kar eklemeyi şart koşmasıdır.*” [Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmedî'bni Ruşd el-Kurtubî el-Endulisî, *Bidâyetu'l-Muctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*, nşr. Ali Muhammed Mu'avved, Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2003), 5/112.]. Ebû İshâk eş-Şîrâzî ve İbn Kudâme el-Makdisî'ye göre de, “*Sermayeyi belli bir kar ile satmaktır.*” [Ebû İshâk İbrâhîm b. Ali b. Yûsuf eş-Şîrâzî, *el-Muhezzeb fî Fıkhi'l-İmâm eş-Şâfiî* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye), 3/13; Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammedî'bni Kudâme el-Makdisî el-Hanbelî, *el-Muğnî ve Maehu eş-Şerhu'l-Kebîr Ala Metni Mukni'* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009), 4/136.].

63 Fıkıh'ta selem, “*Peşin para ile veresiye mal satın alma biçiminde bir satış türüdür*” [Muhammed Huseyn el-Vâdî, Husyne Semhân, *el-Masârufu'l-İslâmiyye: el-Ususu'n-Nazariyye ve't-Tatbîkâtü'l-Amaliyye* (Ammân: Dâru'l-Mesîre li'n-Neşr ve't-Tevzî'), 198.] .

64 Fıkıh'ta icâre, *hem menkul ve gayrimenkul eşyanın kullanımını konu alan kira sözleşmesini, hem de insanın çalışmasını konu alan iş sözleşmesini kapsamaktadır. İslam borçlar hukukunda ise menfaatin bir bedel karşılığında devredilmesini konu alan, günümüzde kira, iş ve kısmen de istisna sözleşmesine benzer olarak tabir edilen sözleşmedir.* [Ali Bardakoğlu, “İcara”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2000), 21/379.].

65 Fıkıh'ta mudârabe, “*Birinin malını diğerine hasıl olan karı aralarındaki şartlarına göre paylaşmak üzere ticâret yapmak için vermesidir.*” (İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/224).

66 Fıkıh'ta müşareke'yi es-Serahsî şöyle tanımlamaktadır: “*İki hisseyi ve üzerini biri diğerinin hissesini bilemeyecek (ayrılmayacak) şekilde karıştırmaktır.*” [Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsu'l-Eimme es-Serahsî, *el-Mebsût*, nşr. Ebû Abdillâh Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfiî (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1421/2001), 11/151.].

67 Sukûk, bir mal, menfaat, hizmet veya projeye tekabül eden hisse senetleri, kıymetli evrak olmaktadır. Sukûklar maddi varlığa tekabül etmesi açısından diğer senetlerden farklı olup aynı karşılıkları mevcuttur. Dolayısıyla sukûk ihraç edecek kurumun söz konusu sukûk belgelerinde yazan değerlere ayn olarak sahip olmak zorundadır. [Ali Muhyiddin el-Kardağî, *es-Sukuk (et-Tevrik) ve Tatbikuha'l-Muasıra*, (Mecmeu'l-Fıkhi'l-İslami'd-Duvelî), 2.].

68 Teverruk, nakit para elde etmek amacıyla vadeli olarak bir mal satın alıp bu malı satıcıdan başkasına daha düşük fiyata satmayı ifade etmektedir. Teverruk uygulamasının farklı şekilleri söz konusudur. Bankanın gerçekleştirdiği teverruk işleminin çoğunluk tarafından meşrû görülmediği belirtilmektedir. [Servet Bayındır, “Modern Faizsiz Finansman Araçlarından Teverruk ve Ges'in Fıkhi Tahlili”, *Fıkhi Açından Finans ve Altın İşlemleri -Tebliğ ve Müzakereler- Tartışmalı İlmi Toplantı*, (Konya 27-28 Nisan 2012), (İstanbul: 2012), 157, 153-179.].

69 Tekâfûl, talihsizlik, hasar, aksilik gibi durumlarda kendilerini güvence altına almak isteyen insanların bir havuzda oluşturdukları fondur. [Hülya Türker, “İslami Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünya'daki Gelişmeler Ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye İçin Öneriler” (Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi, Yeterlilik Etüdü, Ankara 2010), 22-23.].

man araçları olmaktadır.⁷⁰ Mikroekonomi işleyişe göre gerçekleşen bütün bunlarda, tartışmalar olmakla birlikte⁷¹ İslâmî Bankacılığın, İslâm Hukuku'na ters düşmediğini belki söylemek mümkün olabilir.⁷² Buna rağmen Müslümanlar, İslâmî Bankacılığın mevduat bankaları ile aynı kanuna tabî olması ve mevcut kanunlar çerçevesinde Banka Sistemi içinde işleyişi dolayısıyla İslâm'a göre meşru olmadıkları görüşüne yönelmişlerdir. İslâm Bankacılığının meşruiyet sorunu karşısında verilen fetvâlar da, ilâhiyâtçıların mevcut finansal ve ekonomik yapıyı tanımayıp Fıkıh açısından yaklaşması, Finans ve Ekonomi alanında çalışanların ise yeterli Fıkıh bilgisine sahip olmaması dolayısıyla farklı farklı olmuştur. Meşruiyetle ilgili şüphelerin bir diğer kaynağı da, sistemin nasıl işlediğine dair tam bilgiye sahip olamamaktır. Bu gün bir Müslüman için, havuzda toplanan parasının kullandırıldığı kişiler, kullanılma vadeleri, paylaşımındaki kâr oranları ve bunlardan hâsıl olan kâr payları belirsiz kalmaktadır.⁷³

2.3. Faiz

Para metaların metası olarak ortaya çıktıktan ve karşılığında meta alınıp satıldıktan sonra, ödünç para verilmeye başlanmış ve para ile birlikte faiz de kendini göstermiştir.⁷⁴ Sümerler zamanında Milattan önce 3000 yıllarında faiz ile kredili mal satışının bir borç aracı olarak uygulandığı belirtilmektedir.⁷⁵ Faizin ilk olarak %20 oranında M.Ö. 2000 yılında Eshunanca Krallığı'nda yapıldığı bildirilmektedir.⁷⁶

Eski Mısır'da bankacılık hizmetlerinin faiz uygulamasının, sosyo-ekonomik nedenlerle yasaklandığı nakledilmektedir.⁷⁷ Tevrat'ta faiz yasağı, Leviler Bölüm 25: 37'de "*Ona faizle para vermeyeceksin. Ödünç verdiğin yiyecekten kâr (murâbaha) almayacaksın*" şeklinde açıklanmaktadır. Faiz yasağına uymayanın da, Tevrat'ın Hezekiel Bölüm 18:13'te öldürülmesi buyrulmaktadır.

70 Merve Coşkun Arslan, *Türkiye'de Bankacılık Sisteminde İslami Finans* (Kastamonu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 20-46.

71 Tartışmalar için bakınız: Hasan Kayapınar, *İslam'da Faizin Tarihsel Süreci ve Katılım Bankalarının Eleştiriye Açık Yönleri* (Çukurova Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020), 119-210; Bilal Soysal, *İslami Finans Kuruluşlarında Fikhi Uygunluk Yöntemi* (İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 172-182.

72 Kayapınar, *İslam'da Faizin Tarihsel Süreci ve Katılım Bankalarının Eleştiriye Açık Yönleri*, 134-173.

73 Suna Akten Çürük, *İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013), 170-176.

74 Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (Eriş Yayınları, 2003), 158-159.

75 İsmail Seyrek - Zekeriya Mızırak, "Faiz Teorileri Üzerine Bir İnceleme: Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin Temel Dayanağı", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (2009), 386, 385.

76 Tunay, *Finansal Sistem: Yapısı, İşleyişi, Yöntemi ve Ekonomisi*, 192.

77 İlker Parasız, *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, 7. Baskı (Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, 1991), 107.

Orta Çağ'ın başlarında Müslümanlar, Roma'nın ekonomik egemenliğine son verince bankacılık için bir durgunluk dönemi başlamıştır. Avrupa'da deniz ticaretinin zayıflaması ve İncil'de de faiz yasağına ait açık bir hüküm bulunmadığı halde Kilisenin faizi yasaklaması karşısında bankacılığın bitme aşamasına geldiği kaydedilmektedir.⁷⁸ XVI. yüzyılda Martin Luter, Zwingli ve Calvin gibi Hristiyan din adamları faizin kabulüne yönelik fetvaları ile faize dini zemin sağlamışlardır.⁷⁹

İslâm'da, " ... وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا ...: ...Allah alım satımı helâl, faizi (ribâyı) ise haram kılmıştır..."⁸⁰ âyetinde de zikredildiği üzere faiz haram kılınmıştır.

Hadiste "Hz. Peygamber faiz yiyene ve yedirene lanet etti" diye nakledilmektedir. Başka bir hadiste buna; "faizi yazan, muameleye şahitlik yapan" ifadesi eklenir ve "bunların hepsi eşit-tir" denilmektedir.⁸¹

Faiz (Ribâ), mislî malların borç ve alış-verişlerinde ortaya çıkan ve karşılığı bulunmayan hakiki veya hükmi fazlalıktır. Fukahâ ribânın haramlığı hususunda ittifak etmiştir.⁸²

Kapitalist ekonomide gelir dağılımı teorisine göre, işçi ücret, toprak sahibi rant, girişimci kar ve sermaye de faiz elde etmektedir.⁸³ Burada faiz, paranın (sermayenin) kiralanması olmakta ve ödünç verilen fonlara uygulanan kira bedeli sayılmaktadır.⁸⁴ Para ve sermaye piyasalarında tasarruf aracı kadar faiz çeşidi bulunmaktadır.⁸⁵ Faiz oranı da, paranın maliyeti olarak belirlenmektedir. Faiz oranının hesabında çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Bu teoriler, "klasik faiz teorisi", "likidite tercih teorisi", "ödünç verilebilir fonlar teorisi", "Hick-Hansen Neo Keynesyen sentezi teorisi" ve "Tobin'in portföy kuramı"dır.⁸⁶

Merkez Bankasının da para politikası uygulamalarında, Keynes'e ait olan likidite tercihi teorisine göre faizi, para olarak tutmanın fiyatı, ya da likidi-

78 Tunay, *Finansal Sistem: Yapısı, İşleyişi, Yöntemi ve Ekonomisi*, 193.

79 Vincent J Cornell, "Tesniye'nin Gölgesinde – Yahudilikte ve Hristiyanlıkta Faiz ve Aşırı Faize Dair Yaklaşımlar", trc. Zeynep Hafsa Orhan, *Ribâyı Anlamak İslam İktisadında Faiz*, ed. Abdulkader Thomas (İstanbul: İktisat Yayınları, 2017), 29-41.

80 el-Bakara 2/279.

81 Ebû'l-Huseyin b. el-Haccâc b. Muslim, "Musâkat, 105, 106", *el-Câmi'u's-Sahîh*, nşr. Dâru'l-Ceyl (Beyrût, Tarih Yok).

82 Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyar li-Ta'lîl'l-Muhtar*, nşr. Halid Adurrahman el-Ak, (Beyrût: Dâr'ul-Marife, 1428/2007), 3/35; Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *el-Binaye fî Şerhi'l-Hidaye*, nşr. Muhammed Ömer, (Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1400/1980), 7/338.

83 Seyrek - Mızırak, "Faiz Teorileri Üzerine Bir İnceleme: Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin Temel Dayanağı", 386, 387.

84 Ebru Demirci, *Faizin Vade Yapısı Teorileri ve Türkiye'deki Faizin Vade Yapısının Kesitsel Olarak İncelenmesi* (İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 2.

85 Merih Paya, *Para Teorisi ve Para Politikası* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1998), 116.

86 Demirci, *Faizin Vade Yapısı Teorileri ve Türkiye'deki Faizin Vade Yapısının Kesitsel Olarak İncelenmesi*, 2,3. Faiz teorileri ile ilgili geniş bilgi için bakınız: Nur Keyder, *Para Teorisi, Politika, Uygulama*, 4. Baskı (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1993), 311-314, 367.

teden vazgeçmenin ödülü olarak benimsediği, faiz oranını da para arzı ve talebi ile ilişkilendirerek ters orantıya göre hesapladığı görülmektedir.⁸⁷

3. Merkez Bankaları, Enflasyon ve Para Politikaları

3.1. Merkez Bankaları

Dünyada ilk merkez bankası, Stockholm'de 1664'te kurulan İsveç Merkez Bankası Sveriges Riskbank olmuştur. Bunu, 1694 yılında Londra'da kurulan 'Bank of England takip etmiştir. Günümüz merkez bankacılığı ise ancak XVIII. yüzyıl sonlarına doğru Almanya, Fransa, İskoçya, Japonya Merkez Bankaları olarak ortaya çıkmıştır. 1914 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Merkez Bankası, yani Federal Reserve System (FED) tesis edilmiştir.⁸⁸

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası 1930 tarihinde kurulmuş ve günümüzde de 26/1/1970 tarih ve 13409 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 1211 Kanun Numaralı 14/1/1970 Kabul Tarihli Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu ile düzenlenmektedir. Bu kanunun 1. Madde'sine göre Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Türkiye'de banknot ihracı imtiyazına münhasıran sahip ve bu Kanunda yazılı görev ve yetkileri haiz bir anonim şirkettir.

Madde 4'e göre, Merkez Bankasının temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Merkez Bankası, fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirlemektedir.

Merkez Bankasının temel görevleri arasında, "Türk Lirasının iç ve dış değerini korumak", "Bankaların ve Merkez Bankasınca uygun görülecek diğer mali kuruluşların bilanço içi veya bilanço dışı uygun görülen kalemlerini esas alarak zorunlu karşılıklar ve umumi disponibiliteler⁸⁹ (: mevduat münzam karşılığı olarak yatırıldıktan sonra para çekilişlerini karşılamak üzere Bankaların kasalarında bulundurdukları parasal varlıklar) ile ilgili usul ve esasları belirlemek", "Türk Lirasının hacim ve tedavülünü düzenlemek" ve "Bankalardaki mevduatın vade ve türleri ile özel finans kurumlarındaki katılma hesaplarının vadelerini belirlemek" sıralanmaktadır.⁹⁰

Para, günümüzde "itibari para" olup gücünü altın ve gümüş gibi değerli madenden değil, hükümetin bastığı kağıt parayı *hukuki ödeme aracı* olarak Devletin ilan etmiş olmasından almaktadır.⁹¹

87 Keyder, *Para Teorisi, Politika, Uygulama*, 313-314.

88 Erdinç Tokgöz, "Merkez Bankalarının Bağımsızlığı", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13 (1995), 43.

89 Hazır para.

90 26/1/1970 tarih ve 13409 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 1211 Kanun Numaralı 14/1/1970 Kabul Tarihli Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu Madde 4.

91 Selim Başar, "Para Teorisi", *Makro İktisat*, ed. Selim Başar (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Yayını, 2012), 5.

Makroekonomide para, malların ve hizmetlerin satın alınmasında ve borçların geri ödenmesinde kabul edilen değişim aracı, değer ölçüsü birimi ve değer biriktirme aracıdır.⁹² Bunun için, Merkez Bankasının Türk parasının istikrarını korumaya ilişkin görev ve yetkileri bulunmaktadır. Bu konuda, Merkez Bankası Kanunu'nun 40. maddesinde şunlara yer verilmektedir:

“Bankalar ve elektronik ödeme araçlarını çıkaran kuruluşlar dâhil olmak üzere Bankaca uygun görülecek diğer mali kuruluşlar, Banka nezdinde açılacak hesaplarda bilanço içi veya bilanço dışı uygun görülen kalemlerini esas alarak, nakden *zorunlu karşılık* tesis ederler. *Zorunlu karşılığa* tabi bilanço içi veya bilanço dışı uygun görülen kalemlerin kapsamı, *zorunlu karşılıkların* oranı, tesis süresi ve tesis edilen *karşılıklara gerektiğinde ödenecek faiz oranı*, mevduat veya katılım fonlarından olağanüstü çekilişler ve birleşme, devir ve bölünme hâllerinde yapılacak işlemler de dâhil olmak üzere uygulamaya yönelik her türlü usul ve esas Bankaca belirlenir.

Yukarıda belirtilen kuruluşların bulunduracakları umumi *disponibilitenin* nitelik ve oranı, gerektiğinde Bankaca tespit edilir.

Bankaca yapılacak düzenlemeye göre *zorunlu karşılıkların* Banka nezdindeki hesaplarda bloke olarak tutulmasının istenmesi hâlinde, bloke hesaplarda tutulan *zorunlu karşılıklar*, hiçbir amaç ve konunun finansmanı için kullanılamaz, temlik ve haciz edilemez.

3.2. Enflasyon

Enflasyon deyince akla ilk gelen mal ve hizmetlerin fiyatlarının artmasıdır. Ancak mal ve hizmetlerin fiyatları zaman içinde artabilir veya azalabilir. Enflasyon sadece belli bir malın veya hizmetin fiyatının tek başına artması değil, fiyatların genel düzeyinin sürekli bir artış göstermesidir.⁹³

Para arzının paraya olan talepten daha fazla artması enflasyona yol açmaktadır. Buna göre, harcadığımız para miktarı, enflasyonu etkilemektedir. Devletin karşılıksız para basması yoluyla, Bankaların, vadesiz mevduatlarda yer alan paraların hesaptan çekilmeden bir diğer hesaba geçirilip kaydi para oluşturması suretiyle piyasadaki para arzı artmakta ve enflasyona sebep olmaktadır.⁹⁴

Çağlar boyunca devletler, harcamalarının bir kısmını finanse etme yöntemi olarak para basımına, yani “enflasyon” a başvurmuşlardır. Günümüz devletleri açısından da bu, değişmemiştir. İsteddiği geliri elde edemeyen, yeterli vergi toplamaya yönelik kanun çıkaramayan, ya da bu kanunları etkin olarak uygu-

92 Yıldız, *Makro İktisat*, 202-203.

93 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, *Enflasyon* (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2004), 3.

94 Başar, “Para Teorisi”, 6; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, *Enflasyon*, 4.

layamayan hükümetler, bir takım iktisadi, sosyal ve kültürel hizmetleri yerine getirmek için emisyonu (banknot sürmeye) başvurmak suretiyle gelir sağlama yoluna gitmişlerdir.⁹⁵ Böylece, enflasyon Kamu Maliyesinde, nakit para ve benzeri iktisadi kıymetleri elinde bulunduranlara yüklenen bir “vergi” sayılmıştır.⁹⁶

Bankalar da kendilerine yatırılan vadesiz mevduat hesapları karşılığında, yeni vadesiz mevduat yaratmaktadırlar. Buna göre, bankalardaki vadesiz mevduat miktarı değiştiğinde, dolaşımdaki para miktarı da, yani para arzı da değişmekte, dolayısıyla para arzı para talebini aşmakta, tıpkı devletlerin para basmasında olduğu gibi Bankalar da kâr sağlamakta, bu da parasal genişlemeye ve enflasyonun üç nedeninden⁹⁷ en önemlisi olan talep enflasyonuna yol açmaktadır.⁹⁸

Bankalarda kaydi para (banka parası) ya da para arzı ise şöyle gerçekleşmektedir: Zorunlu karşılık oranı % 10 iken kendisine 1000 Türk Lirası yatırılan A bankası için kredi verebileceği miktar 900 TL'dir. Bu A bankası maksimum 900 TL borç verebilir demektir. A bankasının yarattığı 900 TL'lik krediyi, A bankasının müşterileri alıp, mal ve hizmet satın almak amacıyla kullanılacaklardır. A bankasının bu müşterileri, mal ve hizmet satın almak için 900 TL'yi B bankasına vadesiz olarak yatıracaktır. B bankasının kendisine yatırılan 900 lira tutarındaki vadesiz mevduatın % 10 olan 90 lirasını zorunlu karşılık olarak ayırdıktan sonra, kalan 810 lirasını finansman ihtiyacı olan müşterilerine borç olarak verecektir. İşte, bu süreç sonunda bankaların kredi verme suretiyle yarattıkları $1000\text{TL} + 900\text{TL} + 810 = 2710\text{ TL}$ tutarındaki vadesiz mevduat da kaydi para veya banka parası, ya da arzedilen para olmaktadır. Bu şekilde, 1000TL 'nin 2 banka dolaşımı ile, diğer etkenler ihmal edildiğinde %2.71 enflasyon oluşturmuş ve 1000TL 2 dolaşım sonrası, 27.10 TL değer kaybına uğramıştır. Buna göre, 2710 TL 'lik paranın maliyeti %2.71, yani 73.441 TL 'si olmaktadır. Buna karşılık da 1000 TL , 2710 TL 'lik bir sermaye ulaşmakta ve kârı da ilk miktarına göre daha çok artmaktadır.

Görüldüğü gibi, bankacılık sistemine giren belirli miktarda bir mevduat, nakit olarak çekilmeden hesaptan hesaba bir yolla, örneğin çek yolu ile aktarılırsa ilk belirli miktarından daha fazla bir borç verme (kredi) imkânı

95 Engin Öner, “Vergi-Enflasyon İlişkisi ve Enflasyon Vergisi (2)”, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10/3-4 (1994), 103.

96 Ahmet Ertuğrul, *Kamu Açıkları, Para Stoku ve Enflasyon* (Ankara: Yapı ve Kredi Bankası, 1982), 180.

97 Ekonomide enflasyonun üç nedenden kaynaklandığı bildirilmektedir: Birincisi, “taleb”; ikincisi “maliyet” ve üçüncüsü de “beklenti” olmaktadır. Geniş bilgi için bakınız: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, *100 Soruda Merkez Bankacılığı*, 2. Baskı (Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2019), 31-32 .

98 SlidePlayer, “Makro İktisat I Bölüm 8 Parasal Sistem Yrd. Doç. Dr. Oktay Kızılkaya.”, erişim: 10 Mart 2021, <https://slideplayer.biz.tr/slide/11903479/>.

doğurmuş olmaktadır. Bankacılık sisteminin yarattığı bu paraya “kaydi para” denilmektedir. Şu formülle hesap edilebilmektedir:⁹⁹

Kaydi Para (KP)=Başlangıçtaki Mevduat (M) (1-Zorunlu Karşılık Oranı (Z) /Zorunluk Karşılık Oranı (Z)). Kısaca, KP= M (1-Z/Z)

Bu şekillerde para arzları para taleblerini aşmakta ve bu durumlarda da enflasyon olmaktadır. Para miktarı, mal ve hizmet miktarına oranla fazla olduğunda ulusal paranın alım gücü düşmekte, bu da, enflasyon biçiminde, nakit para ve benzeri iktisadi kıymetleri elinde bulunduranlarda Devlet’in para arzı ile uyguladığı bir vergi geliri ve Bankalara da para arzı ile artırdıkları sermayelerinin bir sermaye kârı vergisi olarak yüklenmektedir.

3.3. Para Politikaları

Para politikası, Merkez Bankasının faiz oranlarına, döviz kuruna ve para arzına yönelik kararları yoluyla toplam talebi ve dolayısıyla da enflasyonu etkilemesini ifade etmektedir.¹⁰⁰ Merkez Bankası’nın para politikasını uygulamadaki temel hedefi fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmektir.¹⁰¹

Paranın zaman içinde değerini kaybetmemesi, fiyatları belirleyen bir hesap birimi ve bir değişim aracı olarak işlevlerini yerine getirebilmesi için piyasadaki toplam para miktarının piyasadaki mal ve hizmet miktarıyla uyumlu olması gerekir.¹⁰² Para miktarı, mal ve hizmet miktarına oranla fazla olduğunda paranın alım gücü düşer, yani enflasyon olur. Para miktarı az olduğunda ise alım gücü artar, yani deflasyon¹⁰³ gerçekleşir.¹⁰⁴

Her ülkede ve Türkiye’de para politikası Merkez Bankaları tarafından yürütülmektedir. Merkez Bankası para arzını, dolayısıyla bankaların yarattığı kaydi para, diğer bir deyimle banka parasını enflasyon oluşturmamaları için para politikası araçları olan “Açık Piyasa İşlemleri”, “İskonto Haddi” ve “Zorunlu Karşılık Uygulaması” ile kontrol etmektedir.¹⁰⁵

4. Zorunlu Karşılık Uygulaması ve Fetvâlar

4.1. Zorunlu Karşılık Uygulaması

Bankalar kendilerine yatırılan vadesiz mevduatı geri çekilinceye kadar belirli bir faiz oranı üzerinden isteyenlere kredi olarak vermeye çalışırlar. Va-

99 Benzer hesaplama için bakınız: Başar, “Para Teorisi”, 6-7.

100 TCMB, *Enflasyon*, 9.

101 TCMB, *Enflasyon*, 11.

102 Özhan Uluatam, *Enflasyon ve Devlet Gelirleri (1963-1978)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1981), 5, 6.

103 Para kısıtlaması, durgunluk.

104 TCMB, *Enflasyon*, 9.

105 14/1/1970 kabul tarihli ve 1211 kanun numaralı *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu* Madde 4.

desiz mevduatın Merkez Bankası tarafından tespit edilen belirli bir miktarının, mevduat sahiplerinin nakit taleplerini karşılamak ve Merkez Bankasının para arzını kontrol etmesini kolaylaştırmak amacıyla Merkez Bankasında muhafaza edilmesi zorunludur. İşte, vadesiz mevduatın bankalar tarafından Merkez Bankasında muhafaza edilmek zorunda olunan kısmına *zorunlu karşılıklar* denilmektedir. Mevduatın zorunlu karşılıklar dışında kalan diğer kısmı da serbest olup bankanın topladığı mevduat karşılığında verebileceği maksimum kredi (borç) miktarlarını teşkil etmektedir.¹⁰⁶

Günümüzde makroekonomik riskliliği azaltmanın yanı sıra para politikaları kapsamında kullanılan zorunlu karşılık uygulamaları, para arzının kısılmasında veya arttırılmasında oldukça etkilidir. Zorunlu karşılık oranları, fiyat istikrarını ve finansal istikrarı sağlamak amacıyla politika faiz oranları ve likidite yönetim uygulamaları ile birlikte kullanılmaktadır.¹⁰⁷ 2008’de başlayan küresel krizle birlikte para politikasına birçok yeni araç da girmiştir. Bunlardan bazıları geleneksel araçların şekil değiştirmiş hali ve bazıları da tamamen yeni olup şunlardır: Niceliksel parasal gevşeme, niceliksel kredi gevşemesi, sıfır ya da negatif faiz politikası, makro ve mikro ihtiyati önlemler ve ileriye dönük rehberlik. Bu araçlardan, faiz politikası, açık piyasa işlemleri, zorunlu karşılık uygulaması gibi geleneksel araçlar ve bu geleneksel araçları destekleyen kur politikası, para basma, açık sözlülük politikası gibi yardımcı araçlar daha çok enflasyonist dönemlerde uygulanır. Buna karşılık gelenek dışı araçlar daha çok resesyon, stagflasyon, slumpflasyon, deflasyon ve depresyon dönemlerinde uygulanır. Dolayısıyla geleneksel araçlarla gelenek dışı araçları birbirine rakip araçlar olarak görmemek gerekir.¹⁰⁸

Zorunlu karşılıklar uygulamasının hukuki yönden ilgisi olabilen kanun ve tebliğler, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ve 1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu ile 1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu’nun 40’inci maddesinin II numaralı fıkrasına dayanılarak çıkarılan 2005/1 sayılı Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ olmaktadır. Bu 2005/1 sayılı Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ, 25.12.2013 tarihli ve 28862 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 2013/15 sayılı Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ (Tebliğ) ile yürürlükten kaldırılmıştır. İşte bu 2013/15 sayılı Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğin 16.12.2020 güncelleme tarihli Zorunlu Karşı-

106 Alpaslan Serel- İsmail Cem Özkurt, “Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçları ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 22 (2014), 62-63.

107 Durmuş Yılmaz, *2011 Ocak Enflasyon Raporu* (Ankara: TCMB, 2011), 7; Alper Koray - Tolga Tiryaki, “Zorunlu Karşılıkların Para Politikasındaki Yeri”, *TCMB Ekonomi Notları* 8 (2011), 1-2.

108 T24, “Para politikası nedir ve bu politikayı uygulamak kimin görevidir? Mahfi Eğilmez.”, erişim: 08 Eylül 2021, <https://t24.com.tr/haber/mahfi-egilmez-yazdi-para-politikasi-arac-lari-el-kitabi,901979>.

lıklar Uygulama Talimatı'nın 1. Paragrafında, *zorunlu karşılık yükümlülüğüne tabi kuruluşlar* Türkiye'de kurulmuş veya şube açmak suretiyle Türkiye'de faaliyet gösteren *bankalar* ile *finansman şirketleri (şirketler)* olarak belirtilmektedir. Talimat'ın 10. Paragrafında da, *zorunlu karşılığa tabi bankaların ve finansman şirketlerinin Türk lirası ve ABD doları cinsinden tesis ettikleri zorunlu karşılıklara faiz/nema ödeneceği* bildirilmektedir.

Görüldüğü gibi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), tuttukları zorunlu karşılıklar için, Mevduat Bankaları ile Katılım Bankalarına faiz ödemesi yapılmaktadır.¹⁰⁹

Yunus KUTVAY'ın *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası-Katılım Bankaları İlişkisi: Bir Model Önerisi* adlı doktora çalışmasında, Simon Gray, "Central Bank Balances and Reserve Requirements", *IMF Working Paper* ve Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ile Türkiye Merkez Bankaları kaynaklı hazırlanmış olduğu Tablo 3.2'deki veriler, dünya genelinde bazı Merkez Bankalarının Zorunlu Karşılık Uygulama oranlarını şöyle kaydetmektedir:¹¹⁰ Suudi Arabistan Merkez Bankasının zorunlu karşılık uygulama oranı, 2010 yılında % 4-7; Malezya Merkez Bankasının zorunlu karşılık uygulama oranı, 2016 yılında % 2.8-4.2; Birleşik Arap Emirlikleri Merkez Bankasının zorunlu karşılık uygulama oranı, 2010 yılında % 1-14; Katar Merkez Bankasının zorunlu karşılık uygulama oranı, 2017 yılında % 4.5 ve *Türkiye Merkez Bankasının zorunlu karşılık uygulama oranı, 2019 yılında % 4* dür.

Yine, Yunus KUTVAY'ın Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın Elektronik Veri Data Sistemi kaynaklı Tablo 3.6'daki kayıtlara göre, 2014-2018 yılları arasında Zorunlu Karşılıklara Uyguladığı *Faiz (Nema) Oranı* da şöyledir:¹¹¹ *Türk Parasına* 2014'te % 7.00, 2015'te % 4.33, 2016'da % 4.00 2017'de % 4.00 ve 2018'de % 4.00'tür. *Dolara* ise, 2015'te % 0.22, 2016'da % 0.50, 2017'de % 1.09 ve 2018'de % 1.50 olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın 2014 yılından 2018 yılına kadar geçen süreç içerisinde Katılım Bankalarına toplamda *550,597 milyon TL zorunlu karşılık faizi ödemesi* yapmıştır. 2018 yılında en fazla zorunlu karşılık faizini 92.411 milyon TL ile Kuveyt Türk bankası almıştır. Kuveyt Türk'ü sırasıyla 80.686 milyon TL ile Türkiye Finans, 58.577 milyon TL ile Albaraka Türk izlemiştir.¹¹²

109 Fatih Kazancı, *Merkez Bankalarının Faizsiz Bankalar Üzerindeki İşlev ve Etkileri: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Örneği*, (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 222.

110 Kutval, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası-Katılım Bankaları İlişkisi: Bir Model Önerisi*, 100.

111 Kutval, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası-Katılım Bankaları İlişkisi: Bir Model Önerisi*, 106.

112 Bakınız: Kuveyt Türk, Albaraka Türk, Türkiye Finans Yıllık Faaliyet Raporları kaynaklı Tablo 3. 8 (Kutval, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası-Katılım Bankaları İlişkisi: Bir Model Önerisi*, 108.).

Bu faizin alınması, İslâmî ilkelere uyma zorunluluğu olan faizsiz, yani Katılım Bankaları açısından sorun teşkil etmektedir; çünkü bu uygulama, faiz yasağına ters düşmektedir. Bu şekilde de, Katılım Bankaları, müşterileri ile ilişkilerinde faizsiz, Bankalarla ilişkilerinde faizli işleyen bir bankacılık görünümünü vermektedirler.¹¹³

Böylece, Merkez Bankasının zorunlu karşılık uygulaması ile İslâmî Bankacılık faize bulaşmış olmaktadır. Katılım Bankasında bir Müslümanın faize bulaşması şöyle gerçekleşmektedir: Zorunlu karşılık oranı % 10 ve zorunlu karşılık faiz oranı da % 10 iken A Müslüman 1000 Türk Lirasını A Katılım Bankası vadesiz havuzuna koymuş olsun. A Müslümanın 100 TL'si zorunlu karşılık olarak Merkez Bankası'na gidecek veya A Katılım Bankasında tutulup, 900 TL'si bu A Katılım Bankasının müşterisi olan B Müslümana mal ve hizmet satın almak amacıyla verilecektir. B Müslüman bu 900 TL'yi kullandığında bu 900 TL B Katılım Bankasının vadesiz havuzuna gelecektir. B Katılım Bankası, kendisine yatırılan bu 900 lira tutarındaki vadesiz mevduatın %10 olan 90 lirasını zorunlu karşılık olarak ayırdıktan sonra, geri kalan 810 lirasını finansman ihtiyacı olan müşterilerine verecektir. Bu süreçte, A Müslümanın 1000 TL'sinin 190 TL'si zorunlu karşılık uygulaması olarak Merkez Bankasına gitmiştir. Merkez Bankasından %10 faiz uygulaması ile 19 TL A Katılım Bankasına A Müslümanın 1000 TL'sine eklenmek üzere gönderilmiştir. Şimdi, A Müslümanın A Katılım Bankasında 1000 TL kendi parası ve 19 TL de Merkez Bankasının verdiği faiz olmak üzere toplam 1019 TL'si vardır. Bu şekilde 19 TL'lik bir miktar, A Müslümanın A Katılım Bankasındaki 1000 TL'si faize bulaşmıştır.

4.2. Fetvâlar

Türkiye Finans Katılım Bankası Genel Müdür Yardımcısı Ali GÜNEY'in bildirdiğine göre, Katılım Bankası konusundaki "fetvâları", katılım bankası danışmanları olan fetvâ ehliyetine sahip insanlar tarafından alınmaktadır. Bu insanlar arasında, Hayrettin KARAMAN Hoca, Hamdi DÖNDÜREN Hoca ve İshak Emin AKTEPE Hoca diye adları verilmekte ve onlara sorulduğu, onlardan fetvâ, dolayısıyla olur alındığı söylenmektedir. Bu fetvâların Katılım Bankaları Birliğinin web sitesinde veya Hocaların kendi web sitelerinde kamu ile paylaşıldığı açıklanmaktadır.¹¹⁴

Hocaların web sitelerine girildiğinde kamu ile paylaşılmış fetvalara rastlanmaktadır. İslâm Hukuku Profesörü Hayrettin KARAMAN'ın Web Sitesi olan

113 Kutval, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası-Katılım Bankaları İlişkisi: Bir Model Önerisi*, 92.

114 Çürük, *İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, 241, 246-247.

“www.HayrettinKaraman.net”de “Munzam karşılık faizi” başlıklı 05.09.2010 tarihli yazıda şu fetvâ yer almaktadır:

“Bu konu bana defalarca soruldu, verdiğim cevaplar hem soran banka yetkililerinin kayıtlarında hem de benim kayıtlarımda, sitemde ve kitaplarımda vardır. Verdiğim cevapları bu kaynaklardan kopyala yapıştır yaparak aynen veriyorum:

(Soru 2)

Merkez Bankası’nda bloke edilen paramıza faiz işlemekte ve alınan bu para TMSF [*Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu*]’ye ödenmektedir. Hocam bu parayı alıp TMSF’ye ödememiz konusunda hayli sual gelmektedir. Nasıl açıklamalıyım?

Cevap: Bu soru merkezde müzakere edilmiş, tarafımdan cevap verilmiş idi. Kısaca tekrar edeyim: Bu parayı biz, faiz kazanmak için serbest irademizle bankaya yatırmıyoruz. Mevzuat mecbur ediyor. Bu sebeple enflasyon farkı kadarını alabiliriz (Havuzlara da dağıtırız). Geri kalan TMSF’ye verilebilir, ama bir gün TMSF bunu katılım hesabı sahiplerine öderse, alanların zengin olanları bu parayı yoksullara vermek durumundadırlar, kendileri yiyemezler.

Bu vesile ile bir hususu daha yazacağım: Merkezde yapılan bir toplantıya çağrılmıştım. Arap ülkelerinden gelen ortaklar veya temsilcileri de vardı. Merkez Bankası’nda tutmak mecburiyetinde olduğunuz meblağın faizini soruyorlardı. Ben görüşümü şöyle ifade etmişim: “Bu para bizden kanuni mecburiyetle alınmaktadır. Biz faiz kazanalım diye Merkez Bankası’na para yatırmıyoruz. Bu durumda banka, bize paramızı ödediğinde enflasyon farkı ile ödemek durumundadır. Şu halde faiz adıyla ödediği nominal fazlalığın enflasyona tekabül eden kısmı bizim hakkımızdır, bunu alır, havuzlara da dağıtabiliriz. Ödenen reel faizi de sigorta fonuna yatırırız. Bir gün bu fondan katılımcılara ödeme yapılırsa, bunların zengin (temel ihtiyaçlarını temin edebilen) olanları bunu yoksullara verirler. Muhtaç olanları ise bizzat kullanabilirler.”¹¹⁵

Açıklamalardan ortaya çıkmaktadır ki “zorunlu karşılıklar”, Katılım Bankasında (Faizsiz Finans Kurumlarında) istenmeyen bir gelir olan faiz gelirini doğurmaktadır. Bu faiz gelirinin meşruiyeti için de şu gerekçeler sıralanarak:

a) Katılım Bankalarının zorunlu karşılıkları faiz geliri elde etmek için Merkez Bankalarına yatırmadıklarına, bu işin bir “zarûriyet” karşısında yapıldığına,¹¹⁶

115 www.HayrettinKaraman.net İslâm Hukuku Profesörü Hayrettin Karaman’ın İnternet Sitesi “Munzam karşılık faizi.”, erişim: 08 Ağustos 2021, <http://www.hayrettinkaraman.net/makale/1798.htm>.

116 Aynı görüş için bkz. İshak Emin Aktepe, *Katılım Finans* (İstanbul: TKBB Yayınları, 2017), 95.

b) Zorunlu karşılıklardan alınan faizin enflasyon oranına kadar fikhî açıdan bir sorun teşkil etmediğine, hatta alacaklının hakkı olduğuna,¹¹⁷

c) Enflasyon oranının aşılması halinde bir faiz gelirleri olabileceğine,

d) Bu faiz gelirin alınmayıp Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF) prim ödenmesi için kullanılabileceğine, fondan katılımcıya ödeme yapıldığında zenginlerin bunu yoksullara vermesi gerektiğine ve muhtaç olanların ise bizzat alabileceğine, fetva ve onay verilmektedir.

İşte bu fetvânın sıralanan dört hususta meşruiyetinin yeniden değerlendirilmesine ihtiyaç vardır:

a) Katılım Bankalarının meşrûiyeti tartışmalarında zarûret durumundan hareket edilirken, zarûret konusu tam olarak açıklanmamıştır. Bu açıklamaya ihtiyaç vardır; çünkü, bir konunun zarûret gereği meşrû kabul edilmesi, o konunun aslen haram olduğunu delâlet etmektedir. Katılım Bankalarına ait pek çok ürünün meşrûiyeti tartışmalarında zarûriyet durumu temel hareket noktası yapılmaktadır.¹¹⁸

Zarûret halinde haramların mubah hükmünü alacağı Fıkıh kitaplarında bildirilmiş¹¹⁹ ve Mecelle'de de, "Zarûretler Yasak Olan Şeyleri Mubâh Kılar : الضرورات تبيح المحظورات" maddesine yer verilmiştir.¹²⁰ Fıkıh Usûlü'nde zorunlu sebeplerden dolayı cevaz vermeye *ruhsat* denilmektedir. Ruhsat, geçici olan durumlar için söz konusu olmaktadır.¹²¹ Böylece, hiçbir cevaz, azimet gibi sürekli ve normal hale dönüşüm sağlamamaktadır. Söz konusu zarûret kalktığında, asli hükmün yani haram hükmünün geri gelmesi gerekmektedir.¹²² Ayrıca, zarûret de kişiden kişiye, kurumdan kuruma değişiklik göster-

117 Aynı görüş için bakınız: Aktepe, *Katılım Finans*, 71.

118 Örneğin sukûk gibi bazı uygulamaların meşrûiyeti tartışılmış ve sonuç olarak, kişilerin zor durumda kalması, hiçbir surette finansman ihtiyacını karşılayamaması durumlarında, açıkça faizli kredilere başvurmak yerine katılım bankalarının bu ürünleri ile ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri belirtilmiştir. [Hacı Mehmet Günay, "İslam Hukukunda Akid Teorisi Bağlamında Çağdaş Finansman Enstrümanlarından Murabaha Uygulamaları", *Fıkhi Açıdan Finans ve Altın İşlemleri -Tebliğ ve Müzakereler- Tartışmalı İlmi Toplantı*, (Konya, 27-28 Nisan 2012), (İstanbul: 2012), 226; Yûsuf el-Karadâvî, *Bey'û'l-Murabaha li'l-Âmir bi Şirâ kemâ Tecrihi'l-Masarifu'l-İslamiyye* (Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1982), 24.]

119 Tâceddin es-Subkî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*, nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali M. Muavvaz (Beyrût: 1411/1991), I / 7, 45, 48, 76; Bedreddin ez-Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-Kavâ'id*, nşr. Teysîr Fâik Ahmed Mahmûd (el-Kuveyt: 1402/1982), 3/ 120, 169.

120 Ali Haydar Efendi, *Dureru'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, nşr. Raşit Gündoğdu, Osman Erdem, (İstanbul: Osmanlı Yayınevi), I/51.

121 Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsu'l-Eimme es-Serahsî, *Usûlu's-Serahsî*, nşr. Ebu'l-Vefa el-Afganî (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2005), 92.

122 Ebû Zeyd Abdullah b. Ömer ed-Debûsî, *Takvîmu'l-Edille fi Usûli'l-Fıkh*, nşr. Halîl Muhyiddîn el-Mîs (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001), 81; Serahsî, *Usûl*, s. 92; Alâuddîn Abdulazîz b. Ahmed b. Muhammed el-Buhârî, *Keşfu'l-Esrâr 'an Usûli Fahri'l-İslâm el-Bezdevî*, nşr. Abdullah Muhammed 'Ömer (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 2/433.

mektedir. Yoksa, Merkez Bankasının zorunlu karşılıklar uygulaması ile bankaların uğrayacağı zararların faiz verilerek karşılanmasını, bu faizi zarûriyet karşılığında oluşturdu diyerek caiz kılmak, sözkonusu faizin herkes için, sadece Katılım Bankaları için değil, Mevduat Bankaları için de caiz kılmak anlamına gelmektedir.

Bu şekilde, faiz almanın gerekçesi “zarûriyet” yapılıncaya, buna göre, aynı zarûriyet gerekçesine dayanılarak Mevduat Bankaları ile girişilen diğer parasal ilişkiler de, “Zarûretler Yasak Olan Şeyleri Mubâh Kılar” kaidesi hükmünce mubâh olmaktadır. O vakit, Katılım Bankalarının (İslâmî Bankacılığın) kuruluşuna ne gerek vardır diye haklı bir soru yöneltilebilir.

Görüldüğü gibi, Katılım Bankalarının zorunlu karşılıkları faiz geliri elde etmek için Merkez Bankalarına yatırmadıklarını, bu işin bir “zarûriyet” karşısında yapıldığını belirtilerek zarûretten dolayı cevaz vermek, asli olarak bu uygulamaların haram olduğunun kabul edildiğini zaten zımnen içermektedir. Ayrıca, zarûret halinde bir şeyin câiz, ya da mubâh olması ızdırâr halinde olan şahıslar, ya da kurumlar için geçerli olmaktadır. Buna göre, bugün Katılım Bankaları ve Katılım Bankalarının zorunlu karşılık faiz gelirlerini, ızdırâr halinin varlığı yokluğu aranmaksızın zarûret sebebiyle câiz saymak, Fıkıh Usûlü’nde açıklanan “ruhsat” ahkâmı dışında kalıp, ona uygun düşmemektedir.

Bankacılık, sigortacılık gibi sektörlerde çalışacak şirketlerin kanun tarafından anonim şirket olarak kurulması zorunludur.¹²³ Katılım Bankalarının da hukuki statüleri geleneksel bankalarda olduğu gibi anonim şirkettir.¹²⁴ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun 335’inci Madde’si, “Şirket, kurucuların, kanuna uygun olarak düzenlenmiş bulunan, sermayenin tamamını ödemeyi, şartsız taahhüt ettikleri, imzalarının noterce onaylandığı veya ticaret sicili müdürü yahut yardımcısı huzurunda imzaladığı esas sözleşmede, anonim şirket kurma iradelerini açıklamalarıyla kurulur” demektedir. Buna göre Katılım Bankalarının kurucuları tabi olacakları, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ve 1211 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu ile 2013/15 sayılı Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ (Tebliğ)’ni bilmektedirler. Merkez Bankası ile faiz ilişkisi içinde bulunacaklarından haberdar olarak anonim şirket kurma iradelerini açıklamışlardır. Burada, Katılım Bankalarının faize zorunlu tutulmasından dolayı Devlete bir eleştiri yöneltmesi mümkün görülmemektedir.

123 Enver Osman Kaan, *İslâm Hukukunda Şirket Yapısı ve Sürekliliği Sorunu* (İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016), 61-66.

124 14/2/2011 tarih ve 27846 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 6102 Kanun Numaralı 3/1/2011 Kabul Tarihli Türk Ticaret Kanunu’nun 329. Madde’si, “Anonim şirket, sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan, borçlarından dolayı yalnız malvarlığıyla sorumlu bulunan şirkettir. Pay sahipleri, sadece taahhüt etmiş oldukları sermaye payları ile ve şirkete karşı sorumludur.” diye tanımlamaktadır.

Zirâ, kuruluşta hukuki anlamda cehâlet sözkonusu değildir; ihtiyâr ve rızâ da vardır.

Ancak, mevduat bankacılığının işleyişinden farklı bir yapıya sahip olan katılım bankacılığı, çoğu ülkede teorik olarak farklı statülerde değerlendiriliyor gibi gözükse de, genel olarak aynı uygulamalara maruz kalmaktadır. Merkez Bankalarının zorunlu karşılık uygulamaları, faiz gelir getirmesi ve finansman amacıyla yatırılan özel fonların miktarını düşürmesi nedeniyle, İslâmî Bankacılığı iki kez cezalandırılmış olmaktadır. Ayrıca, fonlarını kısıtlaması mevduat bankaları karşısında katılım bankalarını haksız rekabet ortamına düşürmektedir. Bütün bunlar İslâmî Bankacılığa adil bir muamele için kanuni düzenleme gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu düzenleme de Anayasa'da "temel hakk ve özgürlükler" içine "hukukunu seçme hürriyeti"nin konulması ve Müslümanların da İslâm Fıkıh'ını seçmeleri ile gerçekleşebilir.

Bu şekilde, demokratik düzende katılım bankaları ile İslâmî para piyasası araçları ve yöntemlerinde kullanabilecek olan, kâr ve zarar esasına dayalı bir alan oluşturulma isteği, İslâm Fıkıh Ekonomisi içinde, kapitalist ekonomi çerçevesinde düzenlenmiş olmalarının onlara sağlayamadığı faizsizlik alternatifini sağlamış olacaktır.

b ve c) Makalenin "Enflasyon" başlıklı kısımdaki açıklamalarında, enflasyonun nakit para ve benzeri iktisadi kıymetleri elinde bulunduranlarda Devlet'in para arzı ile uyguladığı bir vergi geliri ve Bankalara da para arzı ile artırdıkları sermayelerinin bir sermaye kârı vergisi olduğu belirtilmiştir.

Bu bakımdan "enflasyon", Kamu Maliye'sinde "gizli vergi" sayılır. Kamu Hizmetleri, Bütçe Kanuna göre karşılanır. Bütçe Kanunu gelirleri kamu hizmetlerini için yetersiz kalınca, Devlet, elinde bulunan yagane yetkiyi kullanır, para basar ve bu para ile Kamu Hizmetlerini karşılar. Bu şekilde tedavüldeki para hacmi artar ve buna enflasyon denir. Böylece, cebinde parası olan herkes, para bulundurma vergisini öder. Kalkınma Bankası da, oraya parasını yatıranın parasından kaydi para yoluyla oluşturduğu varlığın (sermayenin) vergisini verir. Böylece, enflasyonla kendilerinde bulunan paraların vergisini paranın değerinin düşmesi oranında ödemiş olurlar.

Şimdi, elinde para bulundurmanın bu vergisini, diğer anlatımla eksilen paranın eksikliğini, faiz geliri ile karşılanmanın Fıkıh'ta faizi helâl kılabilen bir dayanağı var mıdır? Bu fetvâya göre faizi helal kılacak dayanak, enflasyon olmaktadır. İşte sorun buradadır. Makroekonominin bir konusu ve ekonominin bütünlüğü ile ilgili bir kavram olan enflasyon Ekonomi'deki hesapla değil, Hukuk'taki "borç ilişkisi" hesabıyla şu şekilde yanlış uygulanmaktadır: "Allah rızası için ödünç veren ve hiçbir menfaat beklemeyen kimse, parası-

nı geri aldığında eğer enflasyon sebebiyle paranın satın alma gücü azalmış ise ve mesela ödünç verdiği bir torba çimento alabilen bir para ödeme sırasında yarım torba alabilecek kadar zayıflamış ise ödeme nasıl olacak? Bu konu yıllardır tartışılıyor, makul ve bizce de makbul olan görüş şöyledir: Borçlu, aldığı parayı aynı miktarda değil, bir torba çimento alacak miktarda ödemelidir; aksi halde borcunu eksik ödemiş olur.”¹²⁵

Anlaşılacağı üzere, işler ve alanlar birbirlerine karıştırılmaktadır. Hukuk'ta, ya da Fıkıh'ta eksikliğin tamamlanması ayrı iş, faiz almak ise ayrı iştir. Bu durumda, para alış-verişinde, çimento torbasını para yerine koyup çimento torbası eksikliğini para eksikliği sayarak enflasyon farkı helal demekle bu faiz meşrûlaşmamaktadır. Zirâ sözkonusu meşrulaştırmada, enflasyon farkı paranın, bireylerin harcamasının oluşturduğu para miktarı artışının yolaçtığı bir zararın karşılığı mı olduğu, ya da Katılım Bankasının yarattığı paranın karşılığı bir ödemesi mi olduğu, ve ya da kamu hizmetlerinden yararlanma karşılığı Devletin bir vergisi mi olduğu yönleri açıklanmış değildir. Bu şekilde, hakk olduğu söylenen hakk, bir haksızlık olarak da ortaya çıkabilir. Çünkü bu hakk, Katılım Bankasının yarattığı paranın karşılığı enflasyon farkından da daha yüksek bir kâr olup, hesaba katılmadığından alınamamış bir hakk olacağı gibi, yatırılan paranın alınmış olan faizi gibi bir zulüm, yani bir haksızlık ve günah bir hakk olarak zimmete yüklenebilir.

Paranın zaman içinde değerini kaybetmemesi, fiyatları belirleyen bir hesap birimi ve bir değişim aracı olarak işlevlerini yerine getirebilmesi için piyasadaki toplam para miktarının piyasadaki mal ve hizmet miktarıyla uyumlu olması gerekir. Para miktarı, mal ve hizmet miktarına oranla fazla olduğunda paranın alım gücü düşmektedir. Bunda da, bireyin bireyle ya da bireyin kurumla borç ilişkisinin bir ilgisi ve etkisi yoktur.

d) Bu faiz gelirin alınmayıp Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF) prim ödenmesine kullanılabileceğine gelince, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu (111. ve 117. maddeleri) ve ilgili diğer mevzuat ile verilen yetkiler çerçevesinde yerine getirilmektedir. Buna göre, mevduat ve katılım fonları tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması amacıyla sigorta edilmektedir. Bankalar, tasarruf mevduatı tutarı üzerinden bu sigorta primlerini ödemektedir. Faiz geliri ile sigorta primi ödenmesi de faizi mevduat ve katılım fonlarına ilave bir gelir saymak ve bu gelirden sigorta primini ödemek demektir. Bu ise, faizi helal etmemekte, yine faiz yatırılmış paranın faizi olarak kalmakta ve zimmetten haramlığı da düşmemektedir.

125 www.HayrettinKaraman.net İslâm Hukuku Profesörü Hayrettin Karaman'ın İnternet Sitesi "Enflasyon ve ihtiyaç kredisi.", erişim: 18 Ağustos 2021, <http://www.hayrettinkaraman.net/makale/1798.htm>.

Fetvâda, fondan katılımcıya ödeme yapıldığında zenginlerin bunu yoksullara vermesi gerektiği ve muhtaç olanların ise bizzat alabileceği de yeralmaktadır. Katılım bankalarının 2018 yılı zorunlu karşılık faiz gelirleri, aynı yılın net karlılığının %7'si ile %43.72'sine kadar ulaşmaktadır. Böyle bir fetvanın kabulü dâhilinde Katılım Bankalarının bu gelirden mahrum kalmaları, zaten zor rekabet şartlarında çalışan Katılım Bankalarının şartlarının daha da ağırlaşmasına sebebiyet verecek, zamanla iflâslarına yol açacak ve varlıklarını sona erdirecektir.¹²⁶ Bu da, kapitalist ekonomi düzen içinde, İslâmî Bankacılık ile alternatif bir ekonomi geliştirme iddialarının gerçekleşemeyeceğini gösteren bir kanıt olacaktır.

Bütün bunlar, Katılım bankalarının hem zorunlu karşılık gelirlerini kullanmasının, hem de bu durumun fıkhi açıdan mutabakata bağlanmasının mevcut sistem içerisinde mümkün olmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü, faizsizlik söylemleri üzerine inşa edilen bu müesseseler, mecburi olarak faizli işleme zorlanmaktadırlar. Müesseselerin, mütedeyyin kesme hitabında bu gerçekliği yok sayar söylemi tercih etmesi, söylem ve eylem uyumsuzluğuna neden olmaktadır. Müslümanların fıkhi ve finansal okur-yazarlık eksikliğinden faydalanan otoriteler, siyasi ve ekonomik politikaları yürütmek adına, hile olarak nitelendirilebilecek uygulamalara tenezzül edebilmektedirler. Bu şekilde Müslümanları da el-Bakara suresi 2/278-279'inci âyetleri karşısında ne yapacaklarının belirsizliği içinde bocalar bırakılmaktadırlar:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتِغُوا فَلَئِنَّ رُؤُوسَ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ

“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve eğer gerçekten iman etmişseniz, faizden geriye kalanı bırakın. Böyle yapmazsanız, Allah ve Rasûlü’ne savaş açmış olursunuz. Tövbe ederseniz, anaparalarınız sizindir. Böylece ne haksızlık edersiniz ve ne de haksızlığa uğrarsınız.”

Bu araştırmanın Katılım Bankaları ile ilgili buraya kadarki açıklamalarının ortaya koyduğu gerçekliğe, T.C. Merkez Bankası Yönetim Kurulu Üyesi, rahmetli Prof. Dr. Sabri ORMAN da şu sözleriyle dikkatleri çekmektedir: “Bırakalım samimi olarak İslâmî bir faaliyet göstermek isteyen bu bankacılar, denesinler, yanılınsınlar. Yanıldıklarından dersler çıkarsınlar ve sonunda hakikaten İslâmî diyebileceğimiz -belki ismi bankacılık olmaz ama- bir finansal organizasyona varsınlar.”¹²⁷

126 Kuveyt Türk, Albaraka Türk, Türkiye Finans Yıllık Faaliyet Raporları’ndan naklen Kutval, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası-Katılım Bankaları İlişkisi: Bir Model Önerisi*, 110.

127 Çürük, *İslami Finansın Türkiye’deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, 194, 196.

Sonuç

Ekonomi, diğer bir adıyla İktisat insanların ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri çevreleri olan doğa ve insandan karşılamak üzere harcadıkları çabalar olmaktadır. Ekonomi (iktisat), topluma göre çeşitlenmektedir: Birinci çeşidi, “toplum dışı piyasa ekonomisi” olup, kısa adı “piyasa ekonomisi” ya da “kapitalist ekonomi” olurken, ikincisi de, “toplum içi piyasa ekonomisi” ya da tarihteki örnekliliği ile “İslâm fıkıh ekonomisi” olmaktadır.

Kapitalist ekonomide, piyasa üç çeşittir. Bunlar, “faktör piyasaları”, “ürün piyasaları” ve “finansal piyasalar”dır. Finansal piyasalar, hem “faktör piyasaları”nın, hem de “ürün piyasaları”nın finansman ihtiyacını karşılamaktadır.

Finansal piyasaların organize olmuş para piyasa kurumları da “bankalar”dır. Bankalar “para ticareti yapan işletmeler”dir. Bankalar, “mevduat bankaları”, “katılım bankaları” ile “kalkınma ve yatırım bankaları” diye çeşitlenmektedir. Türkiye’de “katılım bankacılığı” dünyada “İslâmî Bankacılık” diye bilinen bankacılık olmaktadır.

Her ülkede ve Türkiye’de para politikası Merkez Bankaları tarafından yürütülmektedir. Merkez Bankası para arzının, enflasyon oluşturmaması için para politikası araçlarını kullanmaktadır. Bu araçların önemlilerinden biri, “Zorunlu Karşılık Uygulaması”dır. Bankaların vadesiz mevduatının Merkez Bankası tarafından tespit edilen belirli bir miktarının kendilerinde ya da Merkez Bankasında muhafazasının zorunlu tutmasına, zorunlu karşılıklar uygulaması denilmektedir.

Günümüzde, mevduat ve katılım bankalarına zorunlu karşılık uygulamalarında Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından tespit edilen usul ve esaslara göre faiz ödenmektedir. Bu şekilde, İslâmî Bankacılık, mikroekonomi düzeyde yapılan eleştiriler ihmal edildiğinde İslâm Hukukuna ters düşmez sayılabilirken, makroekonomi düzeyde banka sistemi içindeki işleyişte İslâm Hukuku’na göre faize bulaşmakta ve İslâm Hukuku’na ters düşmektedir.

Katılım bankaları ile İslâmî para piyasası araçları ve yöntemlerinde kullanabilecek olan, kâr ve zarar esasına dayalı bir alan oluşturulmak istenmişse de, İslâmî finans kurumlarının bulunduğu tüm ülkelerde İslâm Fıkıh Ekonomisi içinde olmayıp, Kapitalist Ekonomi çerçevesinde düzenlenmiş olmaları, onlara faizsizlik alternatifini sağlayamamıştır. Bu düzenleme, Anayasa’da “temel hakk ve özgürlükler” içine “hukukunu seçme hürriyeti”nin konulması ve Müslümanların da İslâm Fıkıh’ını seçmeleri ile gerçekleşebilir.

Böylece, günümüz ekonomik modeli kapitalizm içinde, alternatif bir ekonomik işleyiş kurma doğrultusunda İslâmî bankacılık ve finansman sistemleri geliştirilmesi iddialarının gerçekçi olmadığı ve bu iddiaların sadece kapitalizmi Müslümanlar için meşrulaştırma hizmetinden öteye geçmediği görülmüştür.

Kaynakça

- Abdul-Rahman, Yahia. *İslâm'da Bankacılık ve Finansman*. trc. Salih Tuğ - M. Abdullah Tuğ. İZÜ (İstanbul Zaim Üniversitesi) Yayınevi, 2015.
- Abdulazîz el-Buhârî, Alâuddîn b. Ahmed b. Muhammed. *Keşfu'l-Esrâr 'an Usûli Fahri'l-İslâm el-Bezdevî*. Nşr. Abdullah Muhammed 'Ömer. Cilt 2. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.
- Aktepe, İshak Emin. *İslam Hukuku Çerçevesinden Finansman ve Bankacılık*. İstanbul: Bilge Yayıncılık, 2010.
- Aktepe, İshak Emin. *Katılım Finans*. İstanbul: TKBB Yayınları, 2017.
- Ali Haydar Efendi. *Dureru'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. Nşr. Raşit Gündoğdu, Osman Erdem. 1 Cilt. İstanbul: Osmanlı Yayınevi.
- Alptekin, M. Yavuz. "Kapitalizmin Ortaya Çıkışı: Jeo-Kültürel Yaklaşım". *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* 10 (2015): 231-241.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *el-Binaye fî Şerhi'l-Hidaye*, nşr. Muhammed Ömer. 7 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fıkr, 1400/1980.
- Bardakoğlu, Ali. "İcâre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/ 379-388 . İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2000.
- Başar, Mehmet - Çoşkun, Metin. *Bankacılık Uygulamaları*. Anadolu Üniversitesi Yayını No 1711, AÖF Yayını No 893.
- Başar, Selim. "Para Teorisi". *Makro İktisat*. Ed. Selim Başar. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Yayını, 2012.
- Başoğlu, Ufuk - Ceylan, Ali - Parasız, İlker. *Finans, Teori, Kurum, Uygulama*. 2. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi, 2009.
- Bayındır, Servet. *İslâm Hukuk Penceresinden Faizsiz Bankacılık*. Rağbet Yayınları, 2015.
- Bayraktar, Kamil. *İslâm Hukukunda Finansman*. Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Bayram, Seçil. *İslami Finans ve Türkiye'de Geleceği*. Kırklareli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Braudel, Fernand. *Maddi Medeniyet ve Kapitalizm*. trc. Mustafa Özel. İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1991.
- Bozkurt, Nejat. "Ticaretin Felsefesi, Tarihçesi ve Etikle Olan Sıkı Bağına İlişkin Bazı Saptamalar". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi* 1 (2002): 153-179.
- Buğra, Ayşe. *İktisatçılar ve İnsanlar, Bir Yöntem Çalışması*. İstanbul: 1989.
- Buğra, Ayşe. "Polanyi'nin Düşüncesi". *Karl Polanyi, Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, çev. Ayşe Buğra (İstanbul: 2010): 17-25.
- Bülbül, Okan Güray. "Büyük Dönüşüm (Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri) Kitabının ve Polanyi'nin Tezlerinin Değerlendirilmesi". *Sosyal Siyaset Konferansları* 70/1 (2016).
- Cohen, Daniel. *Dünyanın Zenginliği Ulusların Fakirliği*. trc. Dilek Hattatoğlu. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Cornell, Vincent J. "Tesniye'nin Gölgesinde-Yahudilikte ve Hristiyanlıkta Faiz ve Aşırı Faize Dair Yaklaşımlar", trc. Zeynep Hafsa Orhan. *Ribâyı Anlamak İslam İktisadında Faiz*. ed. Abdulkader Thomas. 29-41. İstanbul: İktisat Yayınları, 2017.
- Coşkun, Metin. *Para ve Sermaye Piyasaları Kurumları, Araçları, Analiz*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2010.

- Coşkun Arslan, Merve. *Türkiye’de Bankacılık Sisteminde İslami Finans*. Kastamonu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Çürük, Suna Akten. *İslami Finansın Türkiye’deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.
- Darçın, Ahmet - Darçın, Cüneyt. *Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşümünün Sebepleri ve Sonuçları*. Atılım Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Debûsî, Ebû Zeyd Abdullah b. Ömer. *Takvîmu’l-Edille fî Usûli’l-Fıkh*. Nşr. Halîl Muhyid-dîn el-Mîs. Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2001.
- Demirci, Ebru. *Faizin Vade Yapısı Teorileri ve Türkiye’deki Faizin Vade Yapısının Kesitsel Olarak İncelenmesi*. İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Demiroğlu, Lale. “Finansal Kurumlar ve Finansal Kurumların Ekonomik Etkileri”. *Finansal Piyasalar*. ed. Melih Özçalık - Mert Sosyal. Bursa: Ekin Yayınevi, 2016.
- Doğan, Seyhun. *Temel Ekonomi*. İstanbul: 2016.
- Doğru, Bülent. *Merkez Bankası Politikalarının Fiyat İstikrarı ve Diğer İktisadi Olgular Açısından Değerlendirilmesi ve Türkiye’de Enflasyon Hedeflenmesi Örneği*. İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012.
- Eğilmez, Mafi. *Küresel Finans Krizi-Piyasa Sisteminin Eleştirisi*. 8. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.
- Ekotren, “MB’nin verdiği faizi faizsiz bankalar ne yapıyor?”, erişim: 10 Mart 2021, <https://ekonomi.haber7.com/finans/haber/1359243-mbnin-verdigi-faizi-faizsiz-bankalar-ne-yapiyor>.
- Engels, Friedrich. *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. Eriş Yayınları, 2003.
- Erdim, Ekrem. *Para, Banka ve Finansal Sistem*. 7. Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık, 2016.
- Eren, Ahmet Arif. *Piyasa: Tarihi, Teorisi ve Eleştirileri*. Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi, 2008.
- Ergin, Osman. *Türk Maarif Tarihi*. 2 Cilt. İstanbul: 1977.
- Ertuğrul, Ahmet. *Kamu Açıkları, Para Stoku ve Enflasyon*. Ankara: Yapı ve Kredi Bankası, 1982.
- Ez-Zerkâ, M. Ahmed-en-Naccâr, A. Muhammed Abdulaziz. *İslâm’a Göre Ekonomi, Banka ve Sigorta*. trc. Hayreddin Karaman. Kalem Yayınları.
- Ez-Zerkâ, M. Ahmed-en-Naccâr, A. Muhammed Abdulaziz. *İslâm Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta*. trc. Hayreddin Karaman. İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.
- Gökçe, Mehmet. *Bankalararası Para Piyasası Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir İnceleme*. Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Güler, Mehmet Nuri. “Ekonomi”. *Çeşitli Yönleriyle İslâm Medeniyeti*. ed. Adnan Demircan - Murat Akgündüz. İstanbul, Siyer Yayınları, 2017.
- Güler, Mehmet Nuri. “Günümüzdeki İktisat (Ekonomi) Bilimi’nin Adlandırma Problematikliği”. *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 18/4 (Ankara 2005): 377-386.
- Günay, Hacı Mehmet. “İslam Hukukunda Akid Teorisi Bağlamında Çağdaş Finansman Enstrümanlarından Murabaha Uygulamaları”. *Fıkhi Açından Finans ve Altın İşlemleri -Tebliğ ve Müzakereler- Tartışmalı İlmi Toplantı (Konya, 27-28 Nisan 2012)*. (İstanbul: 2012).
- Güney, Alptekin. *Banka İşlemleri*. 2. Baskı. İstanbul: Beta Basım, 2008.
- Güvenilir, Ferda. *İslam İktisadi Bağlamında Merkez Bankacılığı ve Para Politikası*. İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Gray, Simon. “Central Bank Balances and Reserve Requirements”. *IMF Working Paper* (2011).

- Hazıroğlu, Temel. "Türkiye'de Katılım Bankacılığı Fikrinin Doğuşu ve Kavramsal Önemi". *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)* 2 /1 (2016).
- İbn Ruşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endulisî. *Bidâyetu'l-Muctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*. nşr. Ali Muhammed Mu'avved, Âdil Ahmed Abdulmevcûd. 5 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2003.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî el-Hanbelî. *el-Muğnî ve Maehu eş-Şerhu'l-Kebîr Ala Metni Mukni'*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009.
- Kadyrova, Susanna. *Merkez Bankası Bağımsızlığı ile Makroekonomik Performans ve Özellikle Enflasyon Arasındaki İlişki*. İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.
- Karakaş, Banu. *Kapitalizmin Finansallaşması ve Türkiye'deki Ekonomik ve Sosyal Etkileri*. Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Karabıyık, Lale – Ambar, Adem. *Sermaye Piyasası ve Yatırım Analizi*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2010.
- Kardağî, Ali Muhyiddin. *es-Sukuk (et-Tevrik) ve Tatbikuha'l-Muasıra*. Mecmeu'l-Fıkhi'l-İslami'd-Duvelî.
- Karadâvî, Yûsuf. *Bey'u'l-Murabaha li'l-Âmir bi Şirâ kemâ Tecrihi'l-Masarifu'l-İslamiyye*. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1982.
- Kayapınar, Hasan. *İslam'da Faizin Tarihsel Süreci ve Katılım Bankalarının Eleştiriye Açık Yönleri*. Çukurova Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020.
- Kazancı, Fatih. *Merkez Bankası ve Faizsiz Bankacılık*. İktisat Yayınları, 2020.
- Kazancı, Fatih. *Merkez Bankalarının Faizsiz Bankalar Üzerindeki İşlev ve Etkileri: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Örneği*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.
- Kazgan, Gülten. *İktisadî Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: 1991.
- Kelleroğlu, Fatma Kelleroğlu. *Katılım Bankacılığı Sistemi ve Türkiye'de Katılım Bankacılığı*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Keyder, Nur. *Para Teori-Politika Türkiye Üzerinde Bir Uygulama*. 2. Baskı. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1990.
- Keyder, Nur. *Para Teorisi, Politika, Uygulama*. 4. Baskı. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1993.
- Kılınç, Gonca. "Aktif-Pasif Yönetimi". *Bankacılık Dergisi* 6 (Ekim 1991).
- Koray, Alper - Tiryaki, Tolga. "Zorunlu Karşılıkların Para Politikasındaki Yeri", *TCMB Ekonomi Notları* 8 (2011).
- Kutval, Yunus. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası-Katılım Bankaları İlişkisi: Bir Model Önerisi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.
- Mannan, M. A. *Faizsiz Banka*. trc. M. T. Gürkan. Ankara: Ufuk Yayınları, 1969.
- Mevsilî, Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyar li-Ta'lili'l-Muhtar*, nşr. Halid Adurrahman el-Ak. 3 Cilt. Beyrût: Dâr'ul-Marife, 1428/2007.
- Mishkin, Frederic S.. *Para Teorisi-Politikası*. trc. İlyas Şıklar - Ahmet Çakmak - Suat Yavuz. 1. Baskı. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 2000.
- Mishkin, Frederic S.. *Finansal Piyasalar ve Kurumlar*. trc. İlyas Şıklar - Ahmet Çakmak - Suat Yavuz. 1. Baskı. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 2010.
- Muslim, Ebû'l-Huseyin b. el-Haccâc, *el-Câmi'u's-Sahîh*. Nşr. Dâru'l-Ceyl. Beyrût: Tarih Yok.

- Oğuz, Orhan – Uludağ, İhsan. *Genel Ekonomi I*. İstanbul: 1981.
- Okumuş, Fahri. *Merkez Bankacılığı ve Türk Bankacılık Sistemi İçinde T.C. Merkez Bankasının Fonksiyonu*. Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1986.
- Orman, Sabri. *İktisat, Tarih ve Toplum*. İstanbul: 2001.
- Öçal, Tezer. *Para Teorisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi İ. İ. B. F. Yayın No: 53, 1982.
- Öçal, Tezer - Çolak, Ö. Faruk. *Finansal Sistem ve Bankalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 1999.
- Öner, Engin. “Vergi-Enflasyon İlişkisi ve Enflasyon Vergisi (2)”, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10/3-4 (1994): 103-116.
- Özsoy, İsmail. *Özel Finans Kurumları*. 1. Baskı. İstanbul: Asya Finans Yayınları, 1997.
- Parasız, İlker. *Para Banka ve Finansal Piyasalar*. 7. Baskı. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, 1991.
- Paya, Merih. *Para Teorisi ve Para Politikası*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1998.
- Polanyi, Karl. *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. trc. Ayşe Buğra. İstanbul: 2010.
- , *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. trc. Ayşe Buğra. İstanbul: 2013.
- Sadıklar, Tayyar. *Türk Mali Sistemi İçerisinde Bankalar*. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No:113, 1981.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsu'l-Eimme. *el-Mebsût*. Nşr. Ebû Abdillâh Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfi'î. 11 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1421/2001.
- , *Usûlu's-Serahsî*. Nşr. Ebu'l-Vefa el-Afganî. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2005.
- Serel, Alpaslan – Özkurt, İsmail Cem. “Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçları ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 22 (2014): 56-71.
- Seyrek, İsmail - Mızırak, Zekeriya. “Faiz Teorileri Üzerine Bir İnceleme: Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin Temel Dayanağı”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (2009): 383-394.
- SlidePlayer, “Makro İktisat I Bölüm 8 Parasal Sistem Yrd. Doç. Dr. Oktay Kızılkaya.”, erişim: 10 Mart 2021, <https://slideplayer.biz.tr/slide/11903479/>.
- Sosyal, Bilal. *İslami Finans Kuruluşlarında Fıkhi Uygunluk Yöntemi*. İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Subkî, Tâceddin. *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*. Nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali M. Muavvaz. 1. Cilt. Beyrût: 1411/1991.
- Sümer, Gökhan - Onan, Fatih. “Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 17/3 (2015).
- Şağbunşua, Lale. *İslami Finans Kurumlarında İslami Danışma Kurulları: Türkiye İçin Model Önerisi*. Turgut Özal Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016.
- Şîrâzî, Ebû İskhâk İbrâhîm b. Ali b. Yûsuf. *el-Muhezzeb fî Fıkhi'l-İmâm eş-Şâfi'î*. 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- T24, “Para politikası nedir ve bu politikayı uygulamak kimin görevidir? Mahfi Eğilmez.”, erişim: 08 Eylül 2021, <https://t24.com.tr/haber/mahfi-egilmez-yazdi-para-politikasi-araclari-el-kitabi,901979>.
- Tabakoğlu, Ahmet Tabakoğlu. “Bir Bilim Olarak İslâm İktisadı”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010).

- Takan, Mehmet - Boyacıoğlu, Melek Acar. *Bankacılık, Uygulama ve Yönetim*. 7. Baskı. Ankara: Nobel Yayınları, 2015.
- Tokgöz, Erdinç. "Merkez Bankalarının Bağımsızlığı". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13 (1995).
- Tunay, K. Batu. *Finansal Sistem: Yapısı, İşleyişi, Yöntemi ve Ekonomisi*. İstanbul: Birsen Yayınevi, 2005.
- Türker, Hülya. *İslami Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünya'daki Gelişmeler Ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye İçin Öneriler*. Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi, Yeterlilik Etüdü, Ankara 2010.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. *Enflasyon*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2004.
- Uluatam, Özhan. *Enflasyon ve Devlet Gelirleri (1963-1978)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1981.
- Ulusoy, Recep - Altın, Recep. "Faizsiz Finans Sistemine Teorik Yaklaşım". *Akademik Bakış Dergisi* 63 (Ekim 2017).
- Unay, Cafer. *Genel Ekonomi*. Bursa: 1997.
- Yahşi, Fahrettin. "Özel Finans Kurumlarında Mevzuat Serüveni". *Bereket Dergisi* 9/3.
- Yetiz, Filiz. "Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi". *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9/2 (Nisan 2016): 107-117.
- Yılmaz, Durmuş. *2011 Ocak Enflasyon Raporu*. Ankara: TCMB, 2011.
- Yılmaz, Mehmet. *Türkiye'de İslami Finansın Gelişimi ve Hukuki Yapısı*. Bingöl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Yüksel, Mehmet. *Modernite, Postmodernite ve Hukuk*. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2004.
- Zerkeşi, Bedreddin. *el-Mensûr fi'l-Kavâ'id*. Nşr. Teysîr Fâik Ahmed Mahmûd. 3 Cilt. el-Kuveyt: 1402/1982.